

Erasmus+

BaGMIVI - Bridging the Gap between
Museums and Individuals with Visual
Impairments

KA2 - Cooperation and Innovation for Good Practices

Call: 2014

Intellectual Output 1: Needs Assessment Study

Πνευματικό Προϊόν 1: Μελέτη Αξιολόγησης Αναγκών

Στοιχεία Προγράμματος

Τύπος Δράσης	Strategic Partnerships addressing more than one field of education training and youth
Αριθμός Σύμβασης Προγράμματος	2014-1-EL01-KA200-001631
Τίτλος Προγράμματος	BaGMIVI - Bridging the Gap between Museums and Individuals with Visual Impairments
Δικαιούχος Οργανισμός με πλήρη νομική ευθύνη Όνομα (με λατινικούς χαρακτήρες)	PANEPISTIMIO THESSALIAS
Υπεύθυνος επικοινωνίας (Τίτλος, όνομα, επώνυμο, e-mail)	Δρ. Βασίλειος Αργυρόπουλος, yassargi@uth.gr
Πνευματικό Προϊόν (ΠΠ1)	01/09/2014 - 31/03/2015

Πίνακας Περιεχομένων

1. Σύνοψη.....	3
1 ^η Φάση: Ανασκόπηση Βιβλιογραφίας.....	3
2 ^η Φάση: Σχετική έρευνα.....	3
2. Βιβλιογραφική ανασκόπηση: Θεωρητικό Πλαίσιο του Προγράμματος BaGMIVI (1 ^η Φάση της Μελέτης Αξιολόγησης Αναγκών- Needs Assessment Study).....	4
2.1 Τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία – Το κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας.....	4
2.3 Ζητήματα Προσβασιμότητας.....	5
2.4. Η σχέση μεταξύ των μουσείων και των ατόμων με αναπηρία όρασης.....	7
2.5. Νομοθεσία και σχετικές πρακτικές: Ελλάδα, Βουλγαρία, Ουγγαρία και Ρουμανία.	8
2.5.1 Το ελληνικό πλαίσιο.....	9
2.5.2 Το πλαίσιο στην Βουλγαρία.....	10
2.5.3 Το πλαίσιο στην Ουγγαρία.....	12
2.5.4 Το πλαίσιο στην Ρουμανία.....	14
3. Σχετική έρευνα (2η Φάση της Μελέτης Αξιολόγησης Αναγκών).....	15
3.2.1. Δείγμα.....	15
3.2.2. Εργαλεία και ερευνητικός σχεδιασμός.....	16
3.3.1 Εκπαιδευτικοί Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης (ειδικά σχολεία για τυφλούς).....	17
3.3.2 Τα άτομα με αναπηρία όρασης.....	23
3.3.3 Προσωπικό Μουσείων.....	27
4. Συνολικά Συμπεράσματα.....	28
5. Περιορισμοί.....	30
6. Βιβλιογραφία.....	30

1. Σύνοψη

Το παρόν πνευματικό προϊόν «Μελέτη Αξιολόγησης Αναγκών» (ΠΠ1) (Intellectual Output (O1: Needs Assessment Study) αποτελεί μέρος των δραστηριοτήτων ενός Ευρωπαϊκού Προγράμματος με τίτλο «BaGMIVI: Bridging the Gap between Museums and Individuals with Visual Impairments» με κωδικό «2014-1-EL01-KA200-001631». Ο φορέας υλοποίησης είναι το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και Συντονιστής του προγράμματος είναι ο Δρ. Βασίλειος Αργυρόπουλος.

Σύμφωνα με την εγκεκριμένη πρόταση του Προγράμματος BaGMIVI το πρώτο πνευματικό προϊόν (ΠΠ1) είναι μια μελέτη για την αξιολόγηση αναγκών, η οποία περιέχει τις ακόλουθες φάσεις δραστηριοτήτων:

1^η Φάση: Ανασκόπηση Βιβλιογραφίας

Η 1^η φάση περιλάμβανε τη σχετική βιβλιογραφική ανασκόπηση με ερευνητικά δεδομένα και θεωρητικές προσεγγίσεις σχετικά με τα μουσεία και τα άτομα με αναπηρία όρασης. Η έρευνα διεξήχθη σε τοπικό και διεθνές επίπεδο μέσω εκθέσεων, βιβλίων και επιστημονικών περιοδικών.

2^η Φάση: Σχετική έρευνα

Η 2^η φάση περιλάμβανε την διεξαγωγή συνεντεύξεων με άτομα με αναπηρία όρασης και τους εκπαιδευτικούς των μαθητών με αναπηρία όρασης. Ο σκοπός αυτής της φάσης ήταν να διερευνήσει τις εμπειρίες και τις απόψεις τους σχετικά με το επίπεδο προσβασιμότητας και την ένταξη των μαθητών με αναπηρία όρασης στα μουσεία. Επίσης, η 2^η φάση περιλάμβανε την ανάπτυξη ενός ερωτηματολογίου που είχε ως στόχο, να διερευνήσει τις ανάγκες και τις εμπειρίες των μελών του προσωπικού των μουσείων για τους επισκέπτες με αναπηρία όρασης.

Οι επικεφαλής συμμετέχοντες οργανισμοί του πνευματικού προϊόντος 1 (ΠΠ1) (συμπεριλαμβανομένου του συντονιστή οργανισμού) είναι:

1. UNIVERSITATEA BABES BOLYAI (Ρουμανία)
2. BULGARIAN ASSOCIATION FOR EDUCATION OF VISUALLY IMPAIRED CHILDREN (Βουλγαρία)
3. SOFIISKI UNIVERSITET SVETI KLIMENT OHRIDSKI (Βουλγαρία)
4. EOTVOSLORAND TUDOMANYEGYETEM (Ουγγαρία)
5. UNIVERSITY OF THESSALY (Ελλάδα - Συντονιστής)

Η ανάλυση των δεδομένων που συγκεντρώθηκαν οδήγησαν στην ολοκλήρωση του πρώτου πνευματικού προϊόντος (ΠΠ1), το οποίο ήταν η «Μελέτη Αξιολόγησης Αναγκών» (Needs Assessment Study). Στις ενότητες που ακολουθούν παρουσιάζεται μία σύνοψη της επισκόπησης της βιβλιογραφίας (1η φάση) και μια σύντομη περιγραφή των αποτελεσμάτων της έρευνας (2η φάση).

2. Βιβλιογραφική ανασκόπηση: Θεωρητικό Πλαίσιο του Προγράμματος BaGMIVI (1^η Φάση της Μελέτης Αξιολόγησης Αναγκών- Needs Assessment Study)

Η σχετική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας ανέδειξε κάποιες βασικές θεματικές και σημεία που διαμόρφωσαν το θεωρητικό πλαίσιο του έργου BaGMIVI (βλ. πλαίσιο 1):

- 1.1 Τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία – Το κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας**
- 1.2 Ο εκπαιδευτικός και κοινωνικός ρόλος των μουσείων στον 21^ο αιώνα**
- 1.3 Ζητήματα προσβασιμότητας**
- 1.4 Η σχέση μεταξύ μουσείων και ατόμων με αναπηρία όρασης**
- 1.5 Ζητήματα νομοθεσίας και σχετικές πρακτικές (Ελλάδα, Βουλγαρία, Ρουμανία, Ουγγαρία)**

Πλαίσιο 1. Βασικές θεματικές της σχετικής βιβλιογραφικής ανασκόπησης του ΠΠ1

2.1 Τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία – Το κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας

Στόχος του έργου BaGMIVI είναι η βελτίωση της πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία όρασης στα μουσεία και αναμένεται να είναι ένα βήμα προς την εφαρμογή των δικαιωμάτων όλων των ανθρώπων για την πρόσβαση στα πολιτιστικά αγαθά, όπως ορίζουν διάφορες διεθνείς συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα και για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες (π.χ. UN, 1948, άρθρο 27:1· UN, 2006, άρθρο 30:1).

2.2 Ο εκπαιδευτικός και κοινωνικός ρόλος των μουσείων στον 21ο αιώνα

Το πρόγραμμα BaGMIVI “Bridging the Gap between Museums and Individuals with Visual Impairments” είναι μια πρωτοβουλία, η οποία αναμένεται να έχει σημαντικό αντίκτυπο στην προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρία όρασης σε χώρους πολιτισμού όπως τα μουσεία, στοιχείο που μπορεί να ενισχύσει τον εκπαιδευτικό και κοινωνικό τους ρόλο. Πράγματι, τα

μουσεία στον 21ο αιώνα θεωρούνται ότι είναι χώροι με έναν πολυδιάστατο και ευρύ εκπαιδευτικό και κοινωνικό ρόλο (Black, 2005· Hooper-Greenhill, 1999, 2007·Sandell, 2002). Κατά τις τελευταίες δεκαετίες τα μουσεία έχουν επαναπροσδιορίσει τη σχέση τους με το κοινό τους (Black, 2005· Vergo, 1989) όπως προκύπτει και από τον ορισμό του μουσείου σύμφωνα με το Διεθνές Συμβούλιο των Μουσείων (<http://icom.museum/the-vision/museum-definition/>). Μέσα στο πλαίσιο αυτό, τα μουσεία έχουν αναγνωρίσει ότι το κοινό τους δεν είναι ομοιογενές, αλλά αποτελείται από διαφορετικούς ανθρώπους με διαφορετικές ανάγκες, ηλικίες, διαφορετικά χαρακτηριστικά και διαφορετικό υπόβαθρο (π.χ. κοινωνικό, θρησκευτικό, εθνικό, πολιτισμικό, κ.λπ.), διαφορετικά ενδιαφέροντα και προσδοκίες (Black, 2005· Hooper-Greenhill, 1999a). Η αναγνώριση της ετερογένειας του κοινού των μουσείων σε συνδυασμό με τη διαπίστωση ότι τα μουσεία για μεγάλο χρονικό διάστημα απευθύνονταν σε περιορισμένες κοινωνικές ομάδες (Merriman, 1999), είχαν σαν αποτέλεσμα τα μουσεία να επαναπροσδιορίσουν τη σχέση τους με το κοινό τους και τον κοινωνικό και εκπαιδευτικό ρόλο τους, προκειμένου να επικοινωνήσουν με διαφορετικούς ανθρώπους και να ανταποκριθούν στις σύγχρονες κοινωνικές αλλαγές. Με βάση τα παραπάνω η διερεύνηση των αναγκών, των αντιλήψεων και των προτάσεων των ατόμων με αναπηρία όρασης μπορεί αποτελέσει ένα καλό σημείο εκκίνησης για την επίτευξη των στόχων του Προγράμματος BaGMIVI.

2.3 Ζητήματα Προσβασιμότητας

Τα μουσεία στην προσπάθειά τους να απευθυνθούν και να προσελκύσουν νέους επισκέπτες και να εδραιώσουν σταθερές σχέσεις με το κοινό τους, διερευνούν την έννοια της πρόσβασης, προκειμένου να εντοπίσουν τα διαφορετικά εμπόδια πρόσβασης. Όπως υποστηρίζει ο Weisen (2008:247), τα εμπόδια στην πρόσβαση συνιστούν μια «πολυδιάστατη πραγματικότητα» ή με άλλα λόγια, υπάρχουν διαφορετικοί τύποι πρόσβασης, όπως η φυσική πρόσβαση, η αισθητηριακή, η διανοητική, η συναισθηματική, οι στάσεις και οι συμπεριφορές, η οικονομική πρόσβαση, η πολιτισμική, η ψηφιακή/τεχνολογική πρόσβαση, κ.λπ. (Dodd & Sandell, 1998· Weisen, 2008).

Η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στα μουσεία είναι ένα σημαντικό θέμα συζήτησης στα μουσεία σε όλο τον κόσμο. Ωστόσο, υπάρχουν πολλές διαφορές μεταξύ των διαφόρων χωρών και μουσείων σχετικά με το είδος, την ποικιλία και το συστηματικό χαρακτήρα των διευκολύνσεων που αφορούν την προσβασιμότητα και τα προγράμματα για τα άτομα με αναπηρία (EBU, 2012· Sandell & Dodd, 2010· Weisen, 2008). Σε ό,τι αφορά τα άτομα με αναπηρία όρασης

μια πρόσφατη έρευνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης Τυφλών έδειξε ότι το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία όρασης για την πρόσβαση στην πολιτιστική ζωή «εφαρμόζεται ελλιπώς» (EBU, 2012).

Στη σχέση μουσείου και κοινωνίας είναι ζωτικής σημασίας να εξετάσει κανείς τη σχέση μεταξύ της εκπαίδευσης και των μουσείων δεδομένου ότι ένα σημαντικό εμπόδιο για την πρόσβαση στον πολιτισμό και τα μουσεία μπορεί να αποτελούν, μεταξύ άλλων, και οι περιορισμένες εκπαιδευτικές ευκαιρίες (Weisen, 2008:247). Μέσα στο πλαίσιο αυτό ο ρόλος των εκπαιδευτικών είναι σημαντικός, καθώς μπορούν να οργανώσουν επισκέψεις σε μουσεία για παιδιά με διαφορετικό υπόβαθρο ή διαφορετικές ανάγκες (Κανάρη, 2014· Vemi & Kanari, 2008). Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να συμβάλουν στην απόκτηση ουσιαστικών μαθησιακών και κοινωνικών εμπειριών των μαθητών τους συμπεριλαμβανομένων εκείνων με αναπηρία, ενθαρρύνοντάς τους να συμμετέχουν σε διαφορετικούς χώρους και δράσεις, να καλλιεργήσουν διαφορετικές δεξιότητες και να αναπτύξουν θετικές στάσεις απέναντι στα μουσεία (Pearson & Aloysious, 1994· Vemi & Kanari, 2008). Οι σχολικές επισκέψεις σε μουσεία μπορούν να εμπλουτίσουν και να ενισχύσουν τη σχολική ζωή και πρακτική σε σχέση με διάφορους μαθησιακούς στόχους (Κανάρη, 2014· Rosenberg, Schroder & Wheelock, 2003). Από την άλλη πλευρά η εμπειρία των εκπαιδευτικών σχετικά με ενταξιακές πρακτικές σε ειδικά ή/και γενικά σχολεία μπορεί επίσης να τροφοδοτήσει με πολύτιμες πληροφορίες το προσωπικό των μουσείων και να εμπλουτίσει τις πρακτικές στους χώρους αυτούς (Shepherd, 2009).

Με βάση τα παραπάνω, μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι συνεργασίες μεταξύ των μουσείων και των σχολείων είναι πολύ σημαντικές με πολλά οφέλη για τα παιδιά με αναπηρία, συμπεριλαμβανομένων εκείνων με αναπηρία όρασης. Όπως αναφέρει η Castellano στο εγχειρίδιο «Art Beyond Sight» (<http://www.artbeyondsight.org/handbook/az-museum-school.shtml>), οι μουσειοπαιδαγωγοί σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς μπορούν να διαμορφώσουν και να προσφέρουν στους τυφλούς μαθητές ποικίλες εκπαιδευτικές ευκαιρίες ενθαρρύνοντας, μεταξύ άλλων, την ανεξαρτησία και τη συμμετοχή των παιδιών σε διαφορετικές δραστηριότητες. Η συγγραφέας δίνει μεγάλη έμφαση στα μουσεία και στις συνεργασίες με τα σχολεία, καθώς και στην προετοιμασία για τις επισκέψεις στα μουσεία. Επίσης, τα μουσεία έχουν το προνόμιο να μπορούν να προσφέρουν στους μαθητές με ή χωρίς αναπηρία ευκαιρίες να βιώσουν την τέχνη και την ιστορία μέσα από ενταξιακές πρακτικές. Για παράδειγμα, δράσεις για μαθητές με αναπηρία όρασης και βλέποντες (Hayhoe, 2013), δείχνουν τον τρόπο που τα μουσεία με τις κατάλληλες διαφοροποιημένες πρακτικές είναι σε θέση να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο με πολλούς

τρόπους και στην κοινωνική ένταξη. Στο πλαίσιο αυτό, ένας από τους κύριους στόχους του έργου BaGMIVI είναι να διαμορφώσει και να προωθήσει στρατηγικές συνεργασιών μεταξύ των μουσείων και των σχολείων.

2.4. Η σχέση μεταξύ των μουσείων και των ατόμων με αναπηρία όρασης

Θεωρητική υπόθεση του έργου BaGMIVI είναι η ύπαρξη ενός χάσματος μεταξύ των μουσείων και των ατόμων με αναπηρία όρασης, το οποίο σχετίζεται με μια από τις πιο σημαντικές λειτουργίες των μουσείων που είναι η έκθεση και η προστασία των εκθεμάτων και η απαγόρευση της αφής (Argyropoulos & Kanari, 2015· Hetherington, 2000, 2003). Αυτό το χαρακτηριστικό των μουσείων ως «χώρων θέασης» (Hetherington, 2000: 447) βρίσκεται στο επίκεντρο πολλών συζητήσεων αναφορικά με την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία όρασης στα μουσεία. Προκειμένου να αμβλύνουν αυτό το εμπόδιο τα μουσεία οργανώνουν και παρέχουν μια σειρά από δραστηριότητες και διευκολύνσεις για την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία όρασης στους χώρους και στις συλλογές τους όπως:

- Απτικές ξεναγήσεις ή αυτο-καθοδηγούμενες απτικές περιηγήσεις (δηλαδή ξεναγήσεις/περιηγήσεις στις οποίες τα άτομα με αναπηρία όρασης μπορούν να διερευνήσουν με την αφή πρωτότυπα εκθέματα, μοντέλα, διαγράμματα ή άλλα αντικείμενα (Axel & Levent, 2003· Levent, Kleege & Pursley, 2013).
- Απτικές εκθέσεις (δηλαδή εκθέσεις οι οποίες είναι προσβάσιμες σε άτομα με αναπηρία όρασης μέσω της αφής), (Hayhoe, 2013 a· Kalou, 2012· Pearson, 1991).
- Απτικό υλικό (π.χ. απτικοί χάρτες, απτικά βιβλία, απτικά διαγράμματα που παρέχουν συμπληρωματικές πληροφορίες για τον επισκέπτη με αναπηρία όρασης μέσω της αφής) (Ginley, 2013· Landau, 2010· Ziebarth, 2010).
- Λεκτικές/ακουστικές περιγραφές, που αποτελούν όπως αναφέρει ο Snyder (2003:224) μία «αφηγηματική τεχνική» πρόσβασης. Οι ακουστικές περιγραφές μπορεί να παρέχονται επίσης με τη λήψη ακουστικών οδηγιών ή με περιγραφές των σχετικών εκδηλώσεων στα smart phones (Axel & Levent, 2003· Ginley, 2013· Levent, Kleege & Pursley, 2013· Snyder, 2003).
- Πληροφορίες σε γραφή Braille ή σε μεγεθυμένη γραφή,

- Άλλες διευκολύνσεις όπως παροχή μεγεθυντικών φακών, πρόσβαση και διευκολύνσεις για σκύλους οδηγούς και σκύλους βοηθούς κ.λπ. (Axel & Levent, 2003· Ginley, 2013·McGinnis, 1999).
- Εκπαιδευτικά προγράμματα, βιωματικά εργαστήρια και άλλες δραστηριότητες για μαθητές και ενήλικες με αναπηρία όρασης (Axel & Levent, 2003· Ginley, 2013).

Παρά το γεγονός ότι έχουν γίνει πολλά βήματα για την ενίσχυση της πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία όρασης στα μουσεία και τη δημιουργία ενός μουσείου για όλους, υπάρχουν πολλές διαφορές μεταξύ των μουσείων ως προς το επίπεδο της πρόσβασης και τα άτομα με αναπηρία όρασης εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν πολλά εμπόδια στα μουσεία (EBU, 2012· Weisen, 2008). Μεταξύ αυτών των εμποδίων είναι οι περιορισμένες επιλογές, οι περιορισμένες μόνιμες διευκολύνσεις πρόσβασης (π.χ. είναι περιορισμένα τα εκθέματα που είναι διαθέσιμα για να τα αγγίξει κάποιος, περιοδικές απτικές εκθέσεις, κ.λπ) (Boussaid, 2004· Candlin, 2003· Weisen, 2008), η έλλειψη ενημέρωσης του προσωπικού των μουσείων για ζητήματα αναπηρίας (De Coster & Loots, 2004· Kanari & Argyropoulos, 2014· Weisen, 2008), ή/και δυσκολίες για τα άτομα με αναπηρία όρασης να αποφασίσουν αυθόρμητα να επισκεφθούν ένα μουσείο (Argyropoulos & Kanari, 2015· Boussaid, 2004· Reich et al., 2011), δυσκολίες ή έλλειψη πρόσβασης σε πληροφορίες ή έλλειψη δημοσιοποίησης (Weisen, 2008). Σε αυτό το πλαίσιο το έργο BaGMIVI στοχεύει στη βελτίωση της πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία όρασης στα μουσεία, καθώς και στην ανάπτυξη συνεργασιών μεταξύ των μουσείων και των σχολείων, του προσωπικού του μουσείων και των εκπαιδευτικών των μαθητών με αναπηρία όρασης.

2.5. Νομοθεσία και σχετικές πρακτικές: Ελλάδα, Βουλγαρία, Ουγγαρία και Ρουμανία.

Η επόμενη ενότητα περιλαμβάνει μια σύνοψη με τα κυριότερα σημεία της επισκόπησης της βιβλιογραφίας που διεξήχθη σε εθνικό επίπεδο από κάθε χώρα που συμμετέχει στο έργο BaGMIVI: Ελλάδα, Βουλγαρία, Ουγγαρία και Ρουμανία. Η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας σε εθνικό επίπεδο έδωσε έμφαση στη σχετική νομοθεσία σχετικά με τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, καθώς επίσης και στις πρακτικές για την πρόσβαση σε μουσεία και πολιτιστικές δραστηριότητες.

Στις συμμετέχουσες χώρες υπάρχουν πολλοί νόμοι που διασφαλίζουν και προωθούν τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής, όπως η εκπαίδευση, το δομημένο περιβάλλον, η υγεία, η εργασία και η απασχόληση, η συμμετοχή στην

κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική ζωή. Αν και υπάρχουν ορισμένες διαφορές μεταξύ των χωρών που συμμετέχουν, όσον αφορά το χρόνο της εισαγωγής αυτών των νομοθετικών ρυθμίσεων και των σχετικών αναθεωρήσεων, υπάρχουν κοινά σημεία σχετικά με την προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία.

Για παράδειγμα, όλες οι συμμετέχουσες χώρες έχουν επικυρώσει τη Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία και το Προαιρετικό Πρωτόκολλο για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία: στην Ελλάδα με τον Νόμο 4074/2012, στη Βουλγαρία με νόμο που δημοσιεύθηκε στην επίσημη Εφημερίδα της Κυβερνήσεως στο τεύχος 12 / 10.02.2012), στην Ουγγαρία από το Κοινοβούλιο της Ουγγαρίας (XCII Act 2007) και στη Ρουμανία το 2010 με τον νόμο αρ.221 / 2010.

Όσον αφορά τις πρακτικές για την πρόσβαση στα μουσεία και στην πολιτιστική ζωή φαίνεται ότι παρά τις διαφορές μεταξύ των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα BaGMIVI υπάρχουν ορισμένες σημαντικές σχετικές πρωτοβουλίες, οι οποίες παρουσιάζονται στη συνέχεια.

2.5.1 Το ελληνικό πλαίσιο

Στην Ελλάδα μια σημαντική πρωτοβουλία για την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία όρασης σε μουσειακά εκθέματα ήταν η ίδρυση του Μουσείου Αφής (<http://www.tactualmuseum.gr/indexe.htm>) στην Αθήνα από τον Φάρο Τυφλών Ελλάδος κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80. Οι συλλογές του Μουσείου Αφής αποτελούνται από αντίγραφα σημαντικών αντικειμένων διαφόρων ιστορικών περιόδων (Ασιδέρη, 2004· Benaki, 1991). Επιπλέον, τα μουσεία στην Ελλάδα οργανώνουν εκπαιδευτικά προγράμματα για την πρόσβαση των ατόμων και μαθητών με αναπηρία. Μερικά μουσεία ξεκίνησαν να πραγματοποιούν εκπαιδευτικά προγράμματα για παιδιά με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες από τη δεκαετία του 1980 και του 1990 (Βελιώτη-Γεωργοπούλου & Τουνταςάκη, 1997· Kanari & Argyropoulos, 2014· Kanari & Vemi, 2012· ΥΠΠΟ, 2004). Σταδιακά, υπήρξε ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία σε μουσεία στην Ελλάδα και ιδιαίτερα τη δεκαετία του 2000. Σημαντικά γεγονότα την περίοδο αυτή ήταν η ανακήρυξη του 2003 ως Ευρωπαϊκό Έτος των Ατόμων με Αναπηρία και η διοργάνωση των Ολυμπιακών και Παραολυμπιακών Αγώνων το 2004 στην Ελλάδα. Τα γεγονότα αυτά είχαν μεγάλη επίδραση σχετικά με τα θέματα της προσβασιμότητας στα μουσεία (Argyropoulos & Kanari, 2015· Kanari & Argyropoulos, 2014· Levi, 2005· Τσιτούρη, 2004). Κατά τα τελευταία χρόνια τα ελληνικά μουσεία έχουν αναπτύξει διάφορες δραστηριότητες για τα άτομα με αναπηρία όρασης όπως:

εκπαιδευτικά προγράμματα για μαθητές με αναπηρία όρασης (Kanari & Argyropoulos, 2014· Kanari & Vemi, 2012· Τσιτούρη, 2004), προγράμματα προσβασιμότητας, όπως το πρόγραμμα «Αγγίζοντας την τέχνη» του Κρατικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης στη Θεσσαλονίκη (<http://greekstatemuseum.com/kmst/education/accessibility.html>), άλλες δράσεις στο πλαίσιο της συμμετοχής μουσείων σε διεθνείς πρωτοβουλίες, όπως η συμμετοχή του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου (<http://www.namuseum.gr/museum/pressreleases/2009/pr05-2009/pressrelease05-gr.html>) στο «Art Beyond Sight Awareness Month" (International Organization Art Education for the Blind, AEB), περιοδικές απτικές, πολυαισθητηριακές εκθέσεις και προγράμματα (Εμμανουήλ & Αυγουλάς, 2011· Kalou, 2012· Χάιτας & Τράντα, 2010) απτικές ξεναγήσεις και μόνιμες απτικές διαδρομές όπως για παράδειγμα στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο (EBU, 2012· Κωνστάντιος, 2008). Επίσης, σε πολλές περιπτώσεις, τα μουσεία επιδιώκουν τη συνεργασία με τα σωματεία των ατόμων με αναπηρία όρασης, προκειμένου να αναπτύξουν προγράμματα, υπηρεσίες ή υλικό που να είναι προσβάσιμο στους επισκέπτες με αναπηρία όρασης, όπως πληροφορίες σε Braille, απτικά διαγράμματα, απτικές ξεναγήσεις, κ.λπ. (Εμμανουήλ & Αυγουλάς, 2011· Kalou, 2012· Κωνστάντιος, 2008).

Ωστόσο, τα άτομα με αναπηρία όρασης εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν πολλές δυσκολίες στα ελληνικά μουσεία, δεδομένου ότι η πλειοψηφία των απτικών εκθέσεων είναι περιοδικές και συνήθως λαμβάνουν χώρα σε μεγάλες πόλεις, όπως στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη και λιγότερο στην επαρχία (Levi, 2005· Τσιτούρη, 2005). Γενικότερα, φαίνεται ότι υπάρχουν πολλές διαφορές μεταξύ των μουσείων σχετικά με το επίπεδο πρόσβασης που προσφέρουν στα άτομα με αναπηρία (Νάκου, 2010), ενώ περισσότερες δυσκολίες φαίνεται να αντιμετωπίζουν τα μουσεία στην επαρχία, όσον αφορά την ανάπτυξη των προγραμμάτων για τα άτομα με αναπηρία όρασης, λόγω της έλλειψης υποδομών, οικονομικών πόρων και εκπαίδευσης σε θέματα αναπηρίας σε σχέση με τα μουσεία που βρίσκονται σε μεγάλες πόλεις (Kanari & Argyropoulos, 2014).

2.5.2 Το πλαίσιο στην Βουλγαρία

Στη Βουλγαρία υπάρχουν μερικά βασικά έγγραφα στρατηγικού σχεδιασμού που έχουν εγκριθεί από την Κυβέρνηση της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας αναφορικά με πολιτικές που σχετίζονται με τα άτομα με αναπηρία, όπως για παράδειγμα το «Στρατηγικό σχέδιο για τη διασφάλιση ίσων ευκαιριών για τα άτομα με αναπηρία 2008 – 2015», το οποίο αναθεωρήθηκε το 2012, σύμφωνα με τον μηχανισμό για την παρακολούθηση της εφαρμογής των κατευθυντήριων

γραμμών για τη διασφάλιση ίσων ευκαιριών για τα άτομα με αναπηρία. Το Στρατηγικό σχέδιο περιλαμβάνει 8 στόχους. Ο 7^{ος} Στόχος αφορά την «εξασφάλιση ίσων ευκαιριών στον αθλητισμό, τη δημιουργικότητα, τον τουρισμό και τη συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή» και το περιεχόμενό του περιλαμβάνει: α) τη συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις και την ψυχαγωγία, β) τη δημιουργία συνθηκών για την ανάπτυξη των ταλαντούχων παιδιών με αναπηρία, ενθαρρύνοντας τη δημιουργικότητά τους και την ενεργοποίηση σχολών τέχνης καθώς και τη δημιουργία συνδικάτων καλλιτεχνών, μουσικών, μουσείων, γκαλερί και πολιτιστικών ιδρυμάτων, ώστε να εφαρμόσουν προγράμματα που αφορούν παιδιά με αναπηρία, γ) τη διαθεσιμότητα των καλλιτεχνικών έργων, δ) εκπαιδευμένο προσωπικό που είναι διαθέσιμο για τον αθλητισμό, την ψυχαγωγία, τον τουρισμό, τον πολιτισμό και κάθε άλλου είδους επικοινωνία με τους ανθρώπους με αναπηρία, ε) την ανάπτυξη προγραμμάτων τέχνης, πολιτισμού και αθλητισμού για τα άτομα με αναπηρία και τις οργανώσεις τους, στ) τη δημιουργία συνθηκών για την ανάπτυξη και την ενσωματωμένη κατάρτιση στον τομέα της επιστήμης, της τέχνης, του αθλητισμού για τα παιδιά με αναπηρία, η) την προώθηση των δημόσιων και ιδιωτικών οργανισμών στον τομέα του πολιτισμού, του αθλητισμού, της αναψυχής και του τουρισμού, ώστε να λάβουν μια τυπική κατάρτιση για την ευαισθητοποίηση του προσωπικού τους για την αναπηρία ως κύρια δραστηριότητα, κ.λπ.

Μια άλλη πρωτοβουλία στη Βουλγαρία είναι το «Σχέδιο Δράσης για ίσες ευκαιρίες των ατόμων με αναπηρία 2014 - 2015», που έχει σχεδιαστεί ώστε να υιοθετήσει μια στρατηγική για τη διασφάλιση ίσων ευκαιριών για τα άτομα με αναπηρία. Το Σχέδιο προωθεί συγκεκριμένα μέτρα για συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή, τη δημιουργικότητα, τη συμμετοχή σε δραστηριότητες αναψυχής και τον αθλητισμό. Ιδιαίτερης σημασίας είναι οι δραστηριότητες που προβλέπονται για την ευαισθητοποίηση του κοινού σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία. Συγκεκριμένα μέτρα στο Σχέδιο σχετίζονται με την εξασφάλιση της φυσικής πρόσβασης σε δημόσια κτήρια, τη στέγαση, τους ανοιχτούς χώρους και τους χώρους εργασίας, τις ίσες ευκαιρίες για αθλητισμό, την αναψυχή, τον τουρισμό και τη συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή. Η ενότητα Α του Σχεδίου Δράσης αναφέρεται στα μουσεία και αξιώνει: Μουσεία και γκαλερί τέχνης να λειτουργούν παρέχοντας ισότιμη πρόσβαση στους επισκέπτες. Αφετηρία προς αυτή την κατεύθυνση είναι τα κείμενα του νόμου για την Δράση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, τα οποία υποχρεώνουν τα πολιτιστικά ιδρύματα να παρέχουν τις κατάλληλες συνθήκες για την πρόσβαση σε εκθέσεις μουσείων στα άτομα με αναπηρία (απόσπασμα 186 του νόμου για την Πολιτιστική Κληρονομιά). Παιδιά, φοιτητές και άτομα με αναπηρία πληρώνουν μειωμένες τιμές

ή εξαιρούνται από την καταβολή εισιτηρίου εισόδου (αποσπάσματα 185-187 του νόμου για την Πολιτιστική Κληρονομιά). Τα μουσεία θα πρέπει να εργαστούν όχι μόνο για τη φυσική πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στους εκθεσιακούς χώρους, αλλά και για την εκπαιδευτική επιρροή που μπορούν να έχουν τα εκθέματα στα άτομα με αναπηρία. Είναι απαραίτητο να γίνει τροποποίηση των κανονισμών για τη ρύθμιση της πρόσβασης στα μουσεία των συνοδών των ατόμων με αναπηρία και την ανάπτυξη μοντέλων της κινητής πολιτιστικής κληρονομιάς για τους τυφλούς επισκέπτες. Επίσης στον τομέα της διεθνούς συνεργασίας θα πρέπει να σημειωθεί ότι στις 28.07.2013, η Βουλγαρία προσχώρησε στη Συνθήκη του Μαρακές, του Παγκόσμιου Οργανισμού Πνευματικής Ιδιοκτησίας για τη διευκόλυνση της πρόσβασης σε δημοσιευμένες εργασίες/υλικά για τυφλούς ή για άτομα με οπτική αναπηρία που τους εμποδίζει στην ανάγνωση έντυπων εκδόσεων. Τον Νοέμβριο του 2014 το Υπουργείο Πολιτισμού της Βουλγαρίας αποδέχθηκε έναν επίσημο Σχεδιασμό με συγκεκριμένες προτάσεις για τη βελτίωση της ισχύουσας νομοθεσίας.

2.5.3 Το πλαίσιο στην Ουγγαρία

Στην Ουγγαρία αναγνωρίζεται ότι στα μουσεία θα πρέπει το φυσικό περιβάλλον και οι υπηρεσίες να οργανώνονται με τέτοιο τρόπο, ώστε όσο το δυνατόν περισσότεροι άνθρωποι να μπορούν να αποκτήσουν πρόσβαση. Για το σκοπό αυτό, μια σύντομη έκδοση δημοσιεύθηκε στην Ουγγαρία το 2008. Σε αυτή την έκδοση μηχανικοί, εξειδικευμένοι επαγγελματίες των μουσείων και επαγγελματίες από τον χώρο της Ειδικής Εκπαίδευσης εξέφρασαν τις απόψεις τους, τις γνώσεις τους και πρακτικές σχετικά με την πρόσβαση σε εκθέσεις. Η προσέγγιση αυτή ενσωμάτωνε χαρακτηριστικά και ανάγκες ατόμων με διαφορετικές αναπηρίες, συμπεριλαμβανομένης της τύφλωσης και της χαμηλής όρασης (Arapassy, Gyorgy, Kormanyos, Pandual & Pronay, 2008). Οι επισκέψεις στα μουσεία και η συμμετοχή σε προγράμματα των μουσείων προϋποθέτει την προσβασιμότητα του δομημένου περιβάλλοντος και την πρόσβαση στις υπηρεσίες και τις πληροφορίες που προσφέρονται εκεί (Arapassy, Gyorgy, Kormanyos, Pandual & Pronay, 2008). Συγκεκριμένα επισημάνθηκαν τρεις πτυχές για την εξέταση της προσβασιμότητας και της συμμετοχής: α. μέσα μαζικής μεταφοράς προς το κτήριο και την ταυτοποίηση του κτηρίου, β. πρόσβαση προς και εντός του κτηρίου και γ. πρόσβαση στις υπηρεσίες και τις σχετικές πληροφορίες που προσφέρονται εκ των προτέρων και κατά τη διάρκεια της επίσκεψης στο κτήριο.

Αναφορικά με την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία όρασης σε μουσεία, αρκετές εκθέσεις έχουν δημιουργηθεί για τα άτομα με αναπηρία όρασης στο Μουσείο Καλών Τεχνών στη

Βουδαπέστη. Στις εκθέσεις αυτές αντίγραφα των αντικειμένων, τα φορέματα και τα μοντέλα συνδυάζονταν με γραπτές περιγραφές («Η ώρα του Σίγκμουντ», «Κόπτες στην Αίγυπτο»). Σε μία από αυτές τις εκθέσεις («... και μετά έφτασαν οι Ίνκας») ειδικές περιγραφές των αντικειμένων ηχογραφήθηκαν για να χρησιμοποιηθούν ως ακουστική ξενάγηση. Μια από τα τελευταίες δράσεις ήταν μια έκθεση διάρκειας πέντε ημερών σε συνεργασία με το Μουσείο Μιρό της Βαρκελώνης που παρουσιάστηκαν απτικές εκδοχές των πινάκων του Μιρό. Η τελευταία έκθεση διήρκεσε 5 μήνες και περιελάμβανε 8 απτικές και μικρότερου μεγέθους εκδοχές των πινάκων του Ρέμπραντ μαζί με μοντέλα χαρακτηριστικών αντικειμένων της εποχής. Οι δύο τελευταίες εκθέσεις έγιναν με χορηγία του Ιδρύματος 90decibel. Αυτό το ίδρυμα ασχολείται επίσης και με την ηχητική αφήγηση για ταινίες και θεατρικές παραστάσεις για τους επισκέπτες με αναπηρία όρασης (www.90decibel.hu). Μια περιοδεύουσα έκθεση διοργανώθηκε από το Ίδρυμα Kezzelfogható από το 2013 (<http://kezzelfoghato.hu>). Υπάρχουν πολλά άλλα παραδείγματα διαφορετικών προσεγγίσεων των προσβάσιμων εκθέσεων σε όλη τη χώρα. Μερικές από αυτές τις εκθέσεις που αναφέρονται εδώ είναι επιτυχείς ή έλαβαν και αρκετά σημαντικά σχόλια από επισκέπτες με αναπηρία όρασης. Η συνεργασία και τα κοινά προγράμματα μουσείων και σχολείων γίνονται όλο και πιο δημοφιλή στην Ουγγαρία.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι μεγάλη έμφαση έχει δοθεί σε προγράμματα κατάρτισης για το προσωπικό των μουσείων. Η υποστήριξη και η βοήθεια που παρέχεται στα άτομα με αναπηρίες εξαρτάται από τις στάσεις και τις γνώσεις των εργαζομένων στα μουσεία για τα άτομα με αναπηρίες. Στην Ουγγαρία, οργανώθηκε ένα εκπαιδευτικό σεμινάριο διάρκειας τεσσάρων ημερών σχετικά με τις δεξιότητες του προσωπικού των μουσείων που είναι απαραίτητες για την εξυπηρέτηση επισκεπτών με διαφορετικές αναπηρία σε μουσεία. Μία από τις πιο επιτυχημένες σειρές μαθημάτων είναι το πρόγραμμα με τίτλο "Το κατανοείτε; Ναι! Πώς μπορούμε να καταφέρουμε να έχουμε επισκέπτες με αναπηρία στα μουσεία (στα ουγγρικά: "Erteled?! -Ertem!" Hogyán fogadjuk fogyatekos embertarsainkat múzeumainkban?<http://mokk.skanzen.hu/erted-ertem-hogyan-fogadjuk-fogyatekos-embertarsainkat-muzeumainkban.html>) από το Κέντρο Μουσειακής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Múzeumi Oktatási és Képzési Központ). Θέματα, όπως οι ίσες ευκαιρίες για πρόσβαση σε πληροφορίες, τη φυσική προσβασιμότητα, και τη συνεργασία με τις ομάδες ατόμων με αναπηρία και τις ειδικές ανάγκες των ατόμων με αναπηρία όρασης, προβλήματα ακοής και κινητικές αναπηρίες, σύνθετες δραστηριότητες για τα άτομα με νοητική αναπηρία, περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα κατάρτισης.

2.5.4 Το πλαίσιο στην Ρουμανία

Στη Ρουμανία μερικά σχετικά projects για την προσβασιμότητα και τα μουσεία είναι τα εξής: Το project με τίτλο "Αισθανθείτε την Τέχνη σε 6 μουσεία» πραγματοποιήθηκε από την Ένωση για την Αστική Ανάπτυξη και χρηματοδοτήθηκε από το Ίδρυμα Orange. Οι στόχοι του έργου ήταν: α. η παρουσίαση στα μουσεία των εξοπλισμών και των υπηρεσιών που είναι προσαρμοσμένα για τα άτομα με αναπηρία (απτικές εκθέσεις, κατάλογοι, χάρτες Μπράιγ, ακουστικές ξεναγήσεις, διερμηνείς της νοηματικής γλώσσας, κ.λπ.), β. η διοργάνωση επισκέψεων και δωρεάν βιωματικά εργαστήρια και γ. η ενημέρωση και η αύξηση ευκαιριών για την πρόσβαση σε μουσεία των ατόμων με αναπηρία (<https://simtearta.wordpress.com/>, <http://www.simtearta.ro>).

Το έργο «InclusivART», το οποίο διοργανώθηκε από το Εθνικό Μουσείο Τέχνης της Ρουμανίας το 2013 απευθύνεται σε άτομα με αισθητηριακές, κινητικές, γνωστικές, συναισθηματικές δυσκολίες και διαταραχές. Μέσα από αυτό το έργο που χρηματοδοτήθηκε από την διοίκηση του Εθνικού Πολιτιστικού Ταμείου στις Συλλογές Τέχνης των Μουσείων, σχεδιάστηκε ένας χώρος για άτομα με αναπηρία, ένας χώρος με υλικά και προϊόντα που αναμένεται να αυξήσουν την ευαισθητοποίηση για τις ομάδες-στόχους σχετικά με το μουσείο και τις συλλογές τέχνης και την ιστορία της τέχνης. Η απτική γκαλερί των Συλλογών Τέχνης του Μουσείου θα είναι ένας μόνιμος διερευνητικός και διαδραστικός χώρος που θα περιλαμβάνει αντίγραφα και απτικά διαγράμματα των έργων τέχνης που εκτίθενται στο μουσείο, τις μουσειοσκευές και τα πολυαισθητηριακά μοντέλα, καθώς και καταλόγους Braille. Το έργο στοχεύει επίσης στην ανάπτυξη τροποποιημένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε σχέση με τις διάφορες ομάδες των ατόμων με αναπηρία.

Μια άλλη πρωτοβουλία στη Ρουμανία ήταν η «δεύτερη έκδοχή της έκθεσης: REHA για τους τυφλούς στη Ρουμανία (29 έως 30 Μάιος 2014): Ο κόσμος μέσω της αφής και του ήχου που διοργανώθηκε από το Chance for the Blind" (Ίδρυμα που συνεργάζεται με την Εθνική Βιβλιοθήκη της Ρουμανίας και το Εθνικό Συμβούλιο Αναπηρίας). Οι δραστηριότητες που προτείνονται σε αυτή την έκδοση αφορούν: α. Συνάντηση των ατόμων με αναπηρία όρασης, μαζί με τις υπηρεσίες υποστήριξης και τις οργανώσεις για να βρουν λύσεις για μια καλύτερη ανεξαρτησία, β. Παρουσιάσεις οργανισμών και εταιρειών που προσφέρουν υπηρεσίες στα άτομα με αναπηρία, γ. Έκθεση με διεθνή συμμετοχή με τη χρήση σύγχρονης τεχνολογίας για τα άτομα με αναπηρία όρασης, δ. Παρουσίαση ταινίας με ηχητική περιγραφή για άτομα με αναπηρία όρασης και ε. Ο

αθλητισμός και οι ψυχαγωγικές δραστηριότητες για τα άτομα με αναπηρία όρασης (<http://www.mnar.arts.ro/inclusivart/galerie-tactila>).

3. Σχετική έρευνα (2η Φάση της Μελέτης Αξιολόγησης Αναγκών)

Σύμφωνα με την εγκεκριμένη πρόταση του έργου BaGMIVI στη 2η φάση της Μελέτης Αξιολόγησης Αναγκών (ΠΠ1) περιλαμβάνεται ένα ερευνητικό μέρος. Οι ακόλουθες ενότητες περιγράφουν την έρευνα που έχει διεξαχθεί για τη Μελέτη Αξιολόγησης Αναγκών, καθώς και μια περίληψη των κύριων αποτελεσμάτων που έχουν αναδειχθεί. Η έρευνα διεξήχθη το 2014-2015 σε τρία πεδία: α. Ειδικά σχολεία για τυφλούς μαθητές και πιο συγκεκριμένα με τους εκπαιδευτικούς Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης (ΕΑΕ) των σχολείων αυτών (“silent” εταίροι του έργου BaGMIVI), β. Άτομα με αναπηρία όρασης και γ. Το προσωπικό των μουσείων (εταίροι του έργου BaGMIVI).

3.1 Οι στόχοι της έρευνας

Οι ερευνητικοί στόχοι ήταν οι ακόλουθοι:

1. Να διερευνηθούν οι εμπειρίες και οι ανάγκες των εκπαιδευτικών (ΕΑΕ) σχετικά με τις σχολικές επισκέψεις σε μουσεία με μαθητές με αναπηρία όρασης.
2. Να διερευνηθούν οι εμπειρίες και οι ανάγκες των ατόμων με αναπηρία όρασης σχετικά με τις επισκέψεις σε μουσεία.
3. Να διερευνηθούν οι ανάγκες του προσωπικού μουσείων σχετικά με ζητήματα προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρία όρασης.

3.2. Μέθοδος

3.2.1. Δείγμα

Όπως προαναφέρθηκε, η έρευνα έχει διεξαχθεί σε τρία πεδία. Οι συμμετέχοντες σε κάθε πεδίο ήταν οι εξής:

1. Εκπαιδευτικοί ΕΑΕ για τυφλούς μαθητές. Οι συμμετέχοντες σε αυτή την έρευνα ήταν συνολικά 50 εκπαιδευτικοί ΕΑΕ. Οι συμμετέχοντες εργάζονταν σε ειδικά σχολεία για τυφλούς που είναι οι εταίροι του Έργου BaGMIVI σε τέσσερις διαφορετικές χώρες: Ελλάδα, Βουλγαρία, Ρουμανία και Ουγγαρία.

2. Άτομα με αναπηρία όρασης. Οι συμμετέχοντες σε αυτό το πεδίο της έρευνας ήταν συνολικά 71 άτομα με αναπηρία όρασης από τέσσερις διαφορετικές χώρες: Ελλάδα, Βουλγαρία, Ρουμανία και Ουγγαρία.
3. Προσωπικό Μουσείων. Οι συμμετέχοντες σε αυτό το πεδίο της έρευνας ήταν άτομα από το προσωπικό των μουσείων που είναι εταίροι του έργου BaGMIVI σε τέσσερις διαφορετικές χώρες: Ελλάδα, Βουλγαρία, Ρουμανία και την Ουγγαρία. Οι συμμετέχοντες ήταν συνολικά 55 άτομα με διαφορετικές ειδικότητες στα μουσεία, όπως μουσειοπαιδαγωγοί, άλλο επιστημονικό προσωπικό και φύλακες (Πίνακας 1).

Πίνακας 1: Το δείγμα της έρευνας

	Ελλάδα	Βουλγαρία	Ρουμανία	Ουγγαρία	Σύνολο
Συμμετέχοντες					
Εκπαιδευτικοί Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης	8	10	6	26	50
Άτομα με αναπηρία όρασης	20	21	15	15	71
Προσωπικό Μουσείων	16	3	19	17	55

3.2.2. Εργαλεία και ερευνητικός σχεδιασμός

Τα δεδομένα του ερευνητικού μέρους της Μελέτης Αξιολόγησης Αναγκών συλλέχθηκαν μέσω ημι-δομημένων συνεντεύξεων στην περίπτωση των εκπαιδευτικών ΕΑΕ και των ατόμων με αναπηρία όρασης. Οι συνεντεύξεις οργανώθηκαν με βάση ένα οδηγό συνέντευξης με ορισμένους βασικούς άξονες/θέματα. Οι βασικοί άξονες των συνεντεύξεων ήταν οι ακόλουθοι:

- A. Εμπειρίες και αντιλήψεις σχετικά με τα μουσεία
- B. Θέματα πρόσβασης (διευκολύνσεις ή εμπόδια)
- Γ. Κοινωνική αλληλεπίδραση (με το προσωπικό του μουσείου, άλλους επισκέπτες)
- Δ. Προτάσεις

Οι προτεινόμενες ερωτήσεις των ημι-δομημένων συνεντεύξεων οργανώθηκαν γύρω από τους παραπάνω άξονες. Ωστόσο, αυτό το είδος των συνεντεύξεων παρέχει στους ερευνητές την ευελιξία για περαιτέρω ερωτήσεις και διευκρινίσεις και ταυτόχρονα παρέχει στους συνεντευξιζόμενους τη δυνατότητα να εκφράσουν τις απόψεις τους ή να περιγράψουν τις εμπειρίες τους (Cohen & Manion, 1994). Προτάθηκαν δύο οδηγοί συνεντεύξεων. Στην περίπτωση των ημι-δομημένων συνεντεύξεων με τους εκπαιδευτικούς ΕΑΕ ο πρώτος οδηγός συνέντευξης

απευθυνόταν σε εκπαιδευτικούς των μαθητών με αναπηρία όρασης και οι οποίοι είχαν εμπειρία από επισκέψεις σχολείων σε μουσεία και ο δεύτερος σε εκείνους τους εκπαιδευτικούς που είχαν μαθητές με αναπηρία όρασης και δεν είχαν καμία εμπειρία από επισκέψεις σχολείων σε μουσεία. Ομοίως, στην περίπτωση των ατόμων με αναπηρία όρασης προτάθηκαν επίσης δύο οδηγοί συνεντεύξεων. Ο πρώτος οδηγός συνέντευξης απευθυνόταν στα άτομα με αναπηρία όρασης που είχαν επισκεφθεί μουσεία (με άλλα λόγια είχαν κάποιο είδος εμπειριών από επισκέψεις σε μουσεία) και ο δεύτερος σε όσους δεν είχαν εμπειρίες από επισκέψεις σε μουσεία. Οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν στους χώρους εργασίας των συμμετεχόντων, σε συλλόγους (π.χ. ενώσεις για τυφλούς) ή στα σπίτια τους. Όλοι οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν για το πρόγραμμα BaGMIVI, τους στόχους της έρευνας και φυσικά για την ανωνυμία και την εμπιστευτικότητα των δεδομένων. Μετά την μεταγραφή και τη μετάφραση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων (ημι-δομημένες συνεντεύξεις) με ανάλυση περιεχομένου (Dey, 1993). Όσον αφορά το τρίτο πεδίο της έρευνας που είναι το προσωπικό των μουσείων (εταίροι του προγράμματος BaGMIVI) η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με τη χρήση ερωτηματολογίων. Τα ερωτηματολόγια αποτελούνταν κυρίως από κλειστές ερωτήσεις.

3.3 Τα αποτελέσματα της έρευνας

Οι ακόλουθες ενότητες περιλαμβάνουν μια σύνοψη των κυριότερων αποτελεσμάτων της έρευνας σε κάθε πεδίο (εκπαιδευτικοί ΕΑΕ, άτομα με αναπηρία όρασης και το προσωπικό μουσείων) σχετικά με τις ανάγκες όλων των ενδιαφερόμενων για τη βελτίωση της πρόσβασης των ατόμων αναπηρία όρασης στα μουσεία.

3.3.1 Εκπαιδευτικοί Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης (ειδικά σχολεία για τυφλούς)

Περισσότεροι από τους μισούς από τους συμμετέχοντες ανέφεραν ότι είχαν εμπειρίες από επισκέψεις σχολείων σε μουσεία με τους μαθητές τους με αναπηρία όρασης. Η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών ΕΑΕ που είχαν εμπειρίες από σχολικές επισκέψεις σε μουσεία ανέφεραν ότι έχουν επισκεφθεί τα μουσεία παρακολουθώντας μια ξενάγηση (ειδική ή γενική) ή ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

Όσον αφορά τους εκπαιδευτικούς ΕΑΕ που δεν είχαν εμπειρίες από επισκέψεις σχολείων σε μουσεία με μαθητές με αναπηρία όρασης φαίνεται ότι ο κύριος λόγος που δεν επισκέπτονται μουσεία σχετίζεται με ζητήματα συγκεκριμένων διοικητικών ρόλων στα σχολεία τους και το γεγονός ότι οι σχολικές επισκέψεις στα μουσεία δεν ήταν μέρος των καθηκόντων τους. Άλλοι

λόγοι για τους οποίους δεν επισκέπτονται τα μουσεία συνδέονται με τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών (π.χ. πολλαπλές αναπηρίες) σε συνδυασμό με την έλλειψη των κατάλληλων εκπαιδευτικών προγραμμάτων για μαθητές με αναπηρία όρασης και πολλαπλές αναπηρίες, την ηλικία των παιδιών, την έλλειψη πρόσβασης ή τα αντικείμενα διδασκαλίας που σύμφωνα με τη γνώμη των εκπαιδευτικών δεν απαιτούν επισκέψεις σε μουσεία.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών ΕΑΕ που είχαν εμπειρίες από σχολικές επισκέψεις σε μουσεία **οι κύριοι παράγοντες που διευκόλυναν την πρόσβαση των μαθητών τους με αναπηρία όρασης** ήταν οι εξής: α. Διευκολύνσεις για την προσβασιμότητα, β. Θετικές στάσεις του προσωπικού των μουσείων, γ. Εκπαιδευτικά προγράμματα και ξεναγήσεις και δ. Υποστήριξη από άλλα άτομα (δάσκαλοι και συνοδοί) (Πίνακας 2):

Πίνακας 2: Παράγοντες που διευκολύνουν την πρόσβαση σε μουσεία για μαθητές με αναπηρία όρασης

Διευκολύνσεις για την προσβασιμότητα/Παροχές	Απτική πρόσβαση Λεκτική περιγραφή Ακουστική ξενάγηση Πληροφορία σε Braille Φωτισμός στο χώρο του μουσείου Προβλέψεις για τον προσανατολισμό
Θετικές στάσεις προσωπικού των μουσείων	Αποδοχή
Εκπαιδευτικά προγράμματα/ξεναγήσεις	Ποικιλία δραστηριοτήτων Ποικιλία αισθήσεων Διαδραστικές εκθέσεις
Υποστήριξη από άλλα άτομα	Δάσκαλοι Συνοδοί

Πιο συγκεκριμένα όλοι οι εκπαιδευτικοί ΕΑΕ που είχαν εμπειρίες από επισκέψεις σχολείων σε μουσεία με μαθητές με αναπηρία όρασης ανέφεραν διάφορες διευκολύνσεις ή παροχές εκ μέρους των μουσείων για την πρόσβαση των μαθητών στις μουσειακές συλλογές. Η κύρια διευκόλυνση ήταν η **απτική διερεύνηση** των εκθεμάτων, η διαθεσιμότητα αντιγράφων ή άλλων αντικειμένων στο μουσείο ή ειδικοί χώροι σε ορισμένα μουσεία. Επιπλέον, όπως προαναφέρθηκε, η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών ΕΑΕ που είχαν εμπειρίες από σχολικές επισκέψεις σε μουσεία ανέφεραν ότι έχουν επισκεφθεί τα μουσεία παρακολουθώντας μια ξενάγηση (ειδική ή γενική) ή ένα

εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Εκτός από την ξενάγηση ή το εκπαιδευτικό πρόγραμμα ένας σημαντικός παράγοντας διευκόλυνσης είναι οι **λεκτικές περιγραφές**. Επίσης, αναφέρθηκε ότι σε ορισμένες περιπτώσεις οι πληροφορίες δόθηκαν στους μαθητές με αφήγηση θρύλων και ιστοριών. Οι **ακουστικές ξεναγήσεις/οδηγοί** είναι επίσης μια διευκόλυνση που αναφέρθηκε από μερικούς από τους συμμετέχοντες, όπως και πληροφορίες σε γραφή **Braille**. Επίσης υπήρξαν κάποιες αναφορές για το ρόλο του **φωτισμού** στους χώρους των μουσείων ή άλλες **διευκολύνσεις προσανατολισμού** στα μουσεία. Ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας που αναφέρθηκε από τους εκπαιδευτικούς ΕΑΕ για τη διευκόλυνση της πρόσβασης των μαθητών με αναπηρία όρασης στα μουσεία είναι οι **στάσεις από την πλευρά του προσωπικού μουσείων**. Οι θετικές στάσεις σε συνδυασμό με τις επικοινωνιακές δεξιότητες, την υποστήριξη και τη λεπτομερή περιγραφή επηρέασαν την πρόσβαση των μαθητών με αναπηρία όρασης στα μουσεία. Οι εκπαιδευτικοί ΕΑΕ ανέφεραν επίσης τον σημαντικό ρόλο των **εκπαιδευτικών προγραμμάτων**, το περιεχόμενό τους και άλλες δραστηριότητες που περιλαμβάνονται στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα μαζί με επεξηγήσεις και περιγραφές ή την πρόσβαση μέσω της αφής. Υπήρξαν επίσης αναφορές σε άλλους τρόπους πρόσβασης χρησιμοποιώντας διαφορετικές αισθήσεις, όπως η μυρωδιά ή ο ήχος (π.χ. μουσείο με μουσικά όργανα) ή αναφορές σε διαδραστικές εκθέσεις. Οι εκπαιδευτικοί ΕΑΕ επισήμαναν επίσης το δικό τους ρόλο ή το **ρόλο άλλων προσώπων** όσον αφορά την πρόσβαση σε μουσεία, όπως τους συνοδούς.

Αντίθετα, σύμφωνα με τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών ΕΑΕ που είχαν εμπειρία από σχολικές επισκέψεις σε μουσεία οι **κύριοι παράγοντες που εμπόδισαν την πρόσβαση των μαθητών τους με αναπηρία όρασης** ήταν οι εξής: α. Η έλλειψη διευκολύνσεων προσβασιμότητας/παροχών, β. Οι στάσεις του προσωπικού των μουσείων/πληροφορίες και γ. Ζητήματα σχετικά με τα εκπαιδευτικά προγράμματα ή τις ξεναγήσεις (Πίνακας 3):

Πίνακας 3: Ανασταλτικοί παράγοντες για την πρόσβαση μαθητών με αναπηρία όρασης σε μουσεία

Έλλειψη πρόβλεψης για προσβασιμότητα/διευκολύνσεις	Περιορισμοί στην απτική πρόσβαση Περιορισμοί στη φυσική πρόσβαση Έλλειψη προσβάσιμης πληροφορίας
Στάσεις προσωπικού των μουσείων/πληροφόρηση	Συμπεριφορά του προσωπικού των μουσείων Έλλειψη συστηματικής πολιτικής προσβασιμότητας Έλλειψη ή/και παρερμηνείες πληροφόρησης

Εκπαιδευτικά προγράμματα/ξεναγήσεις	Έλλειψη εκπαιδευτικών προγραμμάτων Έλλειψη προσαρμοσμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων Διάρκεια ξενάγησης Πολύπλοκη πληροφορία Συνωστισμός και θορυβώδες περιβάλλον
-------------------------------------	---

Πιο συγκεκριμένα, το κύριο εμπόδιο για την πρόσβαση των μαθητών με αναπηρία όρασης στα μουσεία είναι η έλλειψη πρόβλεψης για την προσβασιμότητα και κυρίως οι **περιορισμοί στην πρόσβαση μέσω αφής**. Οι εκπαιδευτικοί ανέφεραν αυτό το εμπόδιο σε συνδυασμό με τις εκθέσεις των μουσείων όπου όλα τα αντικείμενα βρίσκονται σε προθήκες. Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί ανέφεραν ότι σε κάποια μουσεία ο αριθμός των διαθέσιμων αντικειμένων για απτική πρόσβαση ήταν περιορισμένος. Εκτός από τα αισθητηριακά εμπόδια οι εκπαιδευτικοί ανέφεραν, επίσης, εμπόδια στην **φυσική πρόσβαση** ειδικά για τα παιδιά με αναπηρία όρασης που χρησιμοποιούν αναπηρικά αμαξίδια και δεν μπορούν να πλησιάσουν στα εκθέματα. Άλλες δυσκολίες που αναφέρθηκαν σχετίζονται με τα εμπόδια στην **πρόσβαση στη πληροφορία** όπως τα συνοδευτικά κείμενα των εκθεμάτων.

Όσον αφορά τις στάσεις του προσωπικού των μουσείων παρόλο που η πλειοψηφία των συμμετεχόντων αναγνωρίζουν ότι το προσωπικό του μουσείου προσπαθεί «να κάνει το καλύτερο» υπάρχουν κάποιες αναφορές για **αρνητικές συμπεριφορές**. Ένα άλλο στοιχείο που αναφέρθηκε είναι η **έλλειψη μιας συστηματικής πολιτικής για την προσβασιμότητα** από την πλευρά των μουσείων. Υπάρχει, επίσης, αναφορά για δυσκολίες στην επικοινωνία σχετικά με τα θέματα προσβασιμότητας, λόγω **έλλειψης ή παρερμηνειών στις πληροφορίες** εκ μέρους των μουσείων.

Ένα σημαντικό εμπόδιο για την πρόσβαση των μαθητών σε μουσεία είναι γενικά η **έλλειψη εκπαιδευτικών προγραμμάτων/ξεναγήσεων** σε συνδυασμό με την έλλειψη προβλέψεων για προσβασιμότητα. Οι εκπαιδευτικοί ανέφεραν επίσης, την **έλλειψη προσαρμοσμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων** για παιδιά με αναπηρία όρασης και παιδιά με πολλαπλές αναπηρίες. Μερικοί εκπαιδευτικοί έκαναν λόγο για δυσκολίες σχετικά με τα εκπαιδευτικά προγράμματα ή τις ξεναγήσεις, όπως τη **μεγάλη διάρκεια της ξενάγησης**, την **πολύπλοκη πληροφορία** ή το **συνωστισμό και το θορυβώδες περιβάλλον**.

Σε ό,τι αφορά τις προτάσεις των εκπαιδευτικών ΕΑΕ, ανεξάρτητα από τις εμπειρίες τους από σχολικές επισκέψεις σε μουσεία, οι κύριοι παράγοντες για τη βελτίωση της πρόσβασης στα μουσεία για τους μαθητές με αναπηρία όρασης ήταν οι εξής: α. Προβλέψεις για προσβασιμότητα/διευκολύνσεις, β. Θέματα πολιτικής των μουσείων, στάσεων του προσωπικού και κατάρτισης σε θέματα αναπηρίας και γ. Ζητήματα εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε μουσεία (Πίνακας 4):

Πίνακας 4: Προτάσεις των δασκάλων ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης για τη βελτίωση της πρόσβασης στα μουσεία για σχολεία με παιδιά με αναπηρία όρασης

<p>Πρόβλεψη για προσβασιμότητα/διευκολύνσεις</p>	<p>Απτική πρόσβαση Λεκτικές περιγραφές Πληροφορίες σε Braille Υλικό σε μεγέθυνση Χρωματικές αντιθέσεις Προσβάσιμες ιστοσελίδες Ακουστικές ξεναγήσεις/περιγραφές Ειδικοί χώροι για τα άτομα με αναπηρία όρασης Χωροταξική οργάνωση των μουσείων Συστήματα φωτισμού Διευκολύνσεις προσανατολισμού Άλλες υποδομές/ρυθμίσεις Νέες τεχνολογίες</p>
<p>Εκπαίδευση του προσωπικού των μουσείων/στάσεις</p>	<p>Εκπαίδευση των μουσείων σε θέματα αναπηρίας όρασης Ειδικό υποστηρικτικό προσωπικό Δραστηριοποίηση για την ανάπτυξη της προσβασιμότητας</p>

Εκπαιδευτικά προγράμματα	Σχεδιασμένα/προσαρμοσμένα εκπαιδευτικά προγράμματα για παιδιά με αναπηρία όρασης Ποικιλία εκπαιδευτικών προγραμμάτων Συχνότητα εκπαιδευτικών προγραμμάτων Ποικιλία δραστηριοτήτων Διαφορετικές αισθήσεις Μικρές ομάδες Εξατομικευμένη προσέγγιση Οικονομικά και πρακτικά ζητήματα Επικοινωνία/Πληροφόρηση
--------------------------	--

Πιο συγκεκριμένα, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων ανέφεραν ως κύρια διευκόλυνση για τη βελτίωση της πρόσβασης στα μουσεία για παιδιά με αναπηρία όρασης την **απτική πρόσβαση** στα εκθέματα, όπου αυτό είναι δυνατόν, για λόγους προστασίας των αντικειμένων ή **αντίγραφα** και **μοντέλα** ή άλλο **απτικό υλικό**. Οι **λεκτικές περιγραφές** και οι **επεξηγήσεις** είναι επίσης πολύ σημαντικές για τη βελτίωση της πρόσβασης των παιδιών με αναπηρία όρασης στα μουσεία σε συνδυασμό με δυνατότητες για διερεύνηση των αντικειμένων μέσω της αφήs. Η πρόσβαση στις πληροφορίες είναι επίσης σημαντική και για το λόγο αυτό προτείνουν ετικέτες, φυλλάδια κ.λπ. σε γραφή **Braille**, καθώς και υλικό σε **μεγεθυμένη γραφή** ή με **υψηλή χρωματική αντίθεση** αλλά και **προσβάσιμες ιστοσελίδες** των μουσείων. Οι εκπαιδευτικοί ΕΑΕ υποστήριξαν ότι οι **ακουστικές ξεναγήσεις/περιηγήσεις** και οι περιγραφές θα ήταν πολύ χρήσιμες για τα παιδιά με αναπηρία όρασης και ότι θα πρέπει να προσφέρονται σε περισσότερα μουσεία. Μια άλλη πρόταση εκ μέρους κάποιων εκπαιδευτικών ΕΑΕ είναι η παροχή ειδικών χώρων στα μουσεία για τους ανθρώπους και τα παιδιά με αναπηρία όρασης. Τέλος, εκτός από τις διευκολύνσεις για την πρόσβαση σε συλλογές, εκθέματα και πληροφορίες, οι εκπαιδευτικοί ΕΑΕ ανέφεραν επίσης θέματα που αφορούν **το χώρο των μουσείων, την καλύτερη οργάνωση και τη διαμόρφωση του χώρου στα μουσεία, τις υποδομές, τον φωτισμό, διευκολύνσεις για τον προσανατολισμό ή τις νέες τεχνολογίες**.

Οι εκπαιδευτικοί ΕΑΕ τόνισαν επίσης το σημαντικό ρόλο του προσωπικού των μουσείων για τη βελτίωση της πρόσβασης για ενήλικες και παιδιά με αναπηρία όρασης στα μουσεία και

θεώρησαν ως πολύ σημαντική την **εκπαίδευση του προσωπικού των μουσείων** σε θέματα οπτικής αναπηρίας. Οι εκπαιδευτικοί ΕΑΕ υπογράμμισαν την ανάγκη ύπαρξης **ειδικού υποστηρικτικού προσωπικού του μουσείου** για την εξυπηρέτηση των παιδιών ή γενικά ατόμων με αναπηρία όρασης. Ακόμα ανέφεραν ότι το προσωπικό των μουσείων θα πρέπει να είναι πιο **ενεργητικό και να ενδιαφέρεται** για την ανάπτυξη διαφόρων διευκολύνσεων πρόσβασης.

Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί ΕΑΕ ανέφεραν ότι υπάρχει ανάγκη για ανάπτυξη περισσότερων **εκπαιδευτικών προγραμμάτων κατάλληλων για μαθητές με αναπηρία όρασης** σε διαφορετικά μουσεία και πιο συχνά. Επίσης έγινε λόγος για περισσότερες εκπαιδευτικές δραστηριότητες κατά τη διάρκεια των διακοπών. Υπήρξαν επίσης αναφορές σχετικά με το **περιεχόμενο** των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, την **ποικιλία των δραστηριοτήτων**, σε συνδυασμό με τις ευκαιρίες για διερεύνηση μέσω της αφής διαφορετικών αντικειμένων ή υλικών, τη χρήση **διαφορετικών αισθήσεων** ή τις **μικρές ομάδες**. Επίσης αναφέρθηκε ως σημαντική και η **εξατομικευμένη προσέγγιση** για μαθητές με αναπηρία όρασης. Τέλος, αναφέρθηκαν οικονομικά και άλλα πρακτικά ζητήματα, καθώς και η ανάγκη για **καλύτερη επικοινωνία** και **πληροφόρηση** σχετικά με τα εκπαιδευτικά προγράμματα.

3.3.2 Τα άτομα με αναπηρία όρασης

Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων σε αυτό το πεδίο της έρευνας είχαν εμπειρίες από επισκέψεις σε μουσεία. Τα άτομα με αναπηρία όρασης που δεν επισκέπτονται μουσεία ανέφεραν ως κυριότερους λόγους την έλλειψη των διευκολύνσεων πρόσβασης για τα άτομα με αναπηρία όρασης, την έλλειψη ευκαιριών και δυνατοτήτων για τέτοιες επισκέψεις, ή επειδή δεν θέλουν να επισκεφθούν τα μουσεία.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των συμμετεχόντων που είχαν εμπειρίες από επισκέψεις σε μουσεία **οι κύριοι παράγοντες που διευκόλυναν την πρόσβαση** τους ήταν οι εξής: α. Προβλέψεις για προσβασιμότητα/διευκολύνσεις, β. Ζητήματα σχετικά με τις ξεναγήσεις, γ. Θετικές στάσεις του προσωπικού των μουσείων και δ. Υποστήριξη από άλλα άτομα (Πίνακας 5):

Πίνακας 5: Παράγοντες διευκόλυνσης σχετικά με την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία όρασης στα μουσεία

Προβλέψεις για προσβασιμότητα/διευκολύνσεις	Απτική πρόσβαση
	Ακουστικές ξεναγήσεις/Λεκτικές περιγραφές

Πληροφόρηση σε Braille

Απτικό υλικό

Ξεναγήσεις

Ειδικά σχεδιασμένες ξεναγήσεις

Γενικού τύπου ξεναγήσεις

Άλλες αισθήσεις

Θετικές στάσεις του προσωπικού
του μουσείου

Υποστήριξη άλλων ατόμων

Οικογένεια

Φίλοι

Συνοδοί

Ο κύριος παράγοντας που διευκόλυνε την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία όρασης σε μουσεία ήταν η δυνατότητα που είχαν **να αγγίξουν** κάποια εκθέματα. Άλλοι παράγοντες που διευκολύνουν ήταν οι **λεκτικές περιγραφές**, καθώς και οι **ακουστικές ξεναγήσεις**. Οι συμμετέχοντες ανέφεραν ζητήματα σχετικά με τις ακουστικές περιγραφές όπως το περιεχόμενο, τη γλώσσα και τον ρυθμό. Επίσης, ως παράγοντας διευκόλυνσης, αναφέρθηκε από τους συμμετέχοντες η πρόσβαση σε πληροφορίες με τις ετικέτες σε **Braille**. Ορισμένοι συμμετέχοντες ανέφεραν ακόμα και άλλο απτικό υλικό, όπως **απτικούς χάρτες** σε συνδυασμό με άλλες διευκολύνσεις σχετικά με την προσβασιμότητα.

Οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες έκαναν λόγο για **ξεναγήσεις** - γενικές ή ειδικές - ως παράγοντα διευκόλυνσης για τα άτομα με αναπηρία όρασης. Ο συνδυασμός της απτικής διερεύνησης και της πληροφόρησης από ξεναγούς φαίνεται να ικανοποιεί τα άτομα με αναπηρία όρασης. Επιπλέον, οι ξεναγήσεις είναι χρήσιμες για τα άτομα με χαμηλή όραση, όχι μόνο για την πληροφόρηση αλλά και για την κίνησή τους στο μουσείο. Υπήρξαν επίσης αναφορές και σε άλλους τρόπους πρόσβασης στις εκθέσεις, όπως **ο ήχος**, ανάλογα με το είδος της έκθεσης.

Οι στάσεις και γενικότερα η συμπεριφορά του προσωπικού των μουσείων σε συνδυασμό με τις λεκτικές περιγραφές και τις εξηγήσεις αναφέρθηκαν ως παράγοντες διευκόλυνσης για την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία όρασης στα μουσεία. Οι θετικές στάσεις από την πλευρά του προσωπικού των μουσείων έχουν σημαντικό ρόλο όχι μόνο για την πρόσβαση και την κατανόηση των συλλογών αλλά και για να αισθάνονται τα άτομα με αναπηρία όρασης ευπρόσδεκτα στο μουσείο. Ένας άλλος παράγοντας διευκόλυνσης που αναφέρθηκε

επίσης από τους συμμετέχοντες είναι η **υποστήριξη** από άλλα άτομα που τους συνοδεύουν στα μουσεία. Τα πρόσωπα αυτά μπορούν να είναι μέλη της οικογένειάς τους, φίλοι ή συνοδοί τους που τους υποστηρίζουν στην μετακίνησή τους στο μουσείο, αλλά και με την περιγραφή των εκθεμάτων ή την ανάγνωση των ετικετών.

Αντίθετα, με βάση τις απαντήσεις των συμμετεχόντων που είχαν εμπειρίες από επισκέψεις σε μουσεία, οι κύριοι **παράγοντες που εμπόδισαν την πρόσβαση** τους ήταν οι εξής: α. Η έλλειψη πρόβλεψης για προσβασιμότητα/διευκολύνσεις, β. Ζητήματα σχετικά με την πολιτική του μουσείου και το προσωπικό του μουσείου και γ. Άλλες δυσκολίες (Πίνακας 6):

Πίνακας 6: Ανασταλτικοί παράγοντες για την πρόσβαση σε μουσεία από τα άτομα με αναπηρία όρασης

Έλλειψη προβλέψεων για προσβασιμότητα/διευκολύνσεις	<p>Η απουσία πρόσβασης μέσω της αφής</p> <p>Η έλλειψη υποστηρικτικής τεχνολογίας</p>
	<p>Μη προσβάσιμες λεζάντες</p> <p>Ο εσωτερικός χώρος των μουσείων</p> <p>Η πολιτική των μουσείων και ζητήματα προσωπικού</p> <p>Η έλλειψη προσωπικού του μουσείου</p> <p>Η έλλειψη πληροφόρησης</p> <p>Άλλοι περιορισμοί</p> <p>Ωράριο λειτουργίας των μουσείων</p>
Άλλες δυσκολίες	<p>Η έλλειψη αλληλεπίδρασης κατά την διάρκεια των ξεναγήσεων</p> <p>Περιεχόμενο, διάρκεια και ο ρυθμός των ξεναγήσεων</p> <p>Περιεχόμενο και λειτουργία των διαθέσιμων διευκολύνσεων</p> <p>Συνωστισμένος χώρος</p>

Ο κύριος παράγοντας που εμπόδισε την πρόσβαση στα μουσεία ήταν η **έλλειψη πρόσβασης μέσω της αφής** σε συνδυασμό με αναφορές για τα αντικείμενα στις προθήκες ή τα

σχοιριά. Άλλες δυσκολίες που αναφέρθηκαν είναι **η έλλειψη υποστηρικτικής τεχνολογίας**, δυσκολίες στην πρόσβαση σε πληροφορίες, όπως για παράδειγμα **μη προσβάσιμες ετικέτες** ή δυσκολίες όσον αφορά την **χωροταξική οργάνωση του μουσείου και τις προβλέψεις για προσβασιμότητα**. Κάποιοι από τους συμμετέχοντες ανέφεραν την έλλειψη προσωπικού, την έλλειψη **σαφών πληροφοριών** σχετικά με τις διαθέσιμες διευκολύνσεις του μουσείου για προσβασιμότητα ή **άλλους περιορισμούς** σχετικά με την απόσταση από τα εκθέματα. Άλλες παράμετροι που έχουν αναφερθεί ως ανασταλτικοί παράγοντες είναι **οι ώρες λειτουργίας** των μουσείων, που δεν επιτρέπουν στους ανθρώπους να επισκεφθούν τα μουσεία στον ελεύθερό τους χρόνο ή οι ημέρες και οι ώρες κατά τις οποίες οργανώνονται οι ειδικές ξεναγήσεις για τα άτομα με αναπηρία όρασης. Οι συμμετέχοντες ανέφεραν επίσης δυσκολίες σχετικά με **το περιεχόμενο, το ρυθμό και τη διάρκεια της ξενάγησης, το περιεχόμενο και τη λειτουργία** των διαθέσιμων διευκολύνσεων ή ο **συνωστισμένος χώρος**.

Οι κύριες προτάσεις των συμμετεχόντων για τη βελτίωση της πρόσβασης στα μουσεία για τα άτομα με αναπηρία όρασης είναι οι εξής: α. Πρόβλεψη για προσβασιμότητα/διευκολύνσεις και β. Η μουσειακή πολιτική και τα θέματα προσωπικού (πίνακας 7):

Πίνακας 7: Προτάσεις για τη βελτίωση της πρόσβασης στα μουσεία για τα άτομα με αναπηρία όρασης

Προβλέψεις για προσβασιμότητα/διευκολύνσεις	Απτική πρόσβαση Πληροφόρηση σε braille Ακουστικές ξεναγήσεις Εσωτερικοί χώροι των μουσείων
Μουσειακή πολιτική και ζητήματα προσωπικού	Εκπαίδευση προσωπικού σε θέματα αναπηρίας Συνοδεία Λεκτικές επεξηγήσεις Διαθέσιμο προσωπικό Ξεναγήσεις Προσβάσιμες εκθέσεις

Όσον αφορά την πρόβλεψη για προσβασιμότητα η κύρια πρόταση των συμμετεχόντων είναι η δυνατότητα πρόσβασης μέσω της **αφής**. Οι συμμετέχοντες αναφέρθηκαν σε εκθέματα, όπου αυτό είναι δυνατό, αλλά και σε αντίγραφα έργων τέχνης. Άλλες προτάσεις αφορούσαν την ανάγκη για **πληροφόρηση σε γραφή Braille**, καθώς την **ακουστική ξενάγηση** που θα πρέπει να

συμπεριληφθεί στην πολιτική των μουσείων για την προσβασιμότητα. Οι προτάσεις των συμμετεχόντων για τη βελτίωση της πρόσβασης στα μουσεία περιλαμβάνουν επίσης θέματα που σχετίζονται με τον **εσωτερικό χώρο** των μουσείων. Οι συμμετέχοντες διατύπωσαν προτάσεις σχετικά με το **φωτισμό** στα μουσεία, τις διευκολύνσεις για **προσανατολισμό** και τη γενική οργάνωση του χώρου.

Τέλος, τονίστηκε η ανάγκη της **εκπαίδευσης του προσωπικού των μουσείων σε θέματα αναπηρίας**, προκειμένου να είναι σε θέση να παράσχουν υποστήριξη και να απευθυνθούν στους επισκέπτες του μουσείου με αναπηρία όρασης. Επίσης, αναφέρθηκε η αναγκαιότητα της ύπαρξης διαθέσιμου προσωπικού για να εξηγεί και να περιγράφει τα εκθέματα. Τέλος, οι συμμετέχοντες ανέφεραν και την ανάγκη για πιο προσβάσιμες εκθέσεις και οργανωμένες ξεναγήσεις για άτομα με αναπηρία όρασης με έναν πιο διαδραστικό τρόπο.

3.3.3 Προσωπικό Μουσείων

Όπως προαναφέρθηκε οι συμμετέχοντες σε αυτό το πεδίο της έρευνας ήταν μέλη του προσωπικού των μουσείων που είναι εταίροι στο έργο BaGMIVI. Αυτά τα μουσεία - ένα αρχαιολογικό μουσείο, ένα εθνογραφικό μουσείο και δύο γκαλερί - έχουν διαφορετικές συλλογές και ως εκ τούτου τα χαρακτηριστικά της κάθε συλλογής, οι διαφορετικές υποδομές και οι διαφορετικές εμπειρίες που αφορούν τα άτομα με αναπηρία όρασης μεταξύ των μουσείων, κ.λπ., δημιούργησαν ένα σύνθετο πεδίο. Παρόλα αυτά, ήταν εφικτό να γίνει μια επισκόπηση σχετικά με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα μέλη των μουσείων που συμμετέχουν στο BaGMIVI προκειμένου να υποδεχτούν επισκέπτες με αναπηρία όρασης και να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στις ανάγκες τους.

Το προσωπικό των μουσείων που συμμετείχαν στο έργο BaGMIVI - επιστημονικό προσωπικό, μουσειοπαιδαγωγοί, φύλακες - τόνισε τη σημασία της εκπαίδευσης σε θέματα αναπηρίας και σε ζητήματα οπτικής αναπηρίας. Παρά το γεγονός ότι τα συμμετέχοντα μουσεία είναι πρόθυμα να αναπτύξουν διευκολύνσεις για τα άτομα με αναπηρία όρασης και κάποια από αυτά έχουν ήδη κάνει κάποια βήματα προς αυτή την κατεύθυνση φαίνεται ότι η ανάγκη για εκπαίδευση είναι επιτακτική. Οι φράσεις **«εκπαίδευση σε θέματα αναπηρίας»** και **«εκπαίδευση σε ζητήματα αναπηρίας της όρασης»** έχουν επιλεγεί από την πλειοψηφία των συμμετεχόντων ως οι πιο αντιπροσωπευτικές.

Επιπλέον, άλλα ζητήματα που αναφέρθηκαν από το προσωπικό των μουσείων είναι η έλλειψη γνώσης σχετικά με διάφορα ζητήματα προσβασιμότητας, όπως το «**απτικό υλικό** (απτικοί χάρτες, απτικά διαγράμματα)», οι «**ακουστικές/λεκτικές περιγραφές**» και οι «**πληροφορίες σχετικά με τις περιβαλλοντικές προσαρμογές**» (π.χ. απτικά και οπτικά σημεία στο έδαφος κατάλληλος φωτισμός, χρωματική αντίθεση, μείωση της αντανάκλασης, κ.λπ.), τα οποία είναι πολύ σημαντικά για τους επισκέπτες με αναπηρία όρασης. Ανάλογα με την εμπειρία του κάθε μουσείου αξίζει να σημειωθεί ότι η «**εκπαίδευση σε μουσειοπαιδαγωγικά ζητήματα**» είναι επίσης μια ανάγκη που αναφέρθηκε όπως και η «**έλλειψη οργανωμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων**».

4. Συνολικά Συμπεράσματα

Η Μελέτη Αξιολόγησης Αναγκών (Needs Assessment Study) ανταποκρίνεται στις τρέχουσες πρακτικές των μουσείων που περιλαμβάνουν ζητήματα διεύρυνσης του κοινού των μουσείων και υπαγορεύουν, μεταξύ άλλων, και τη συνεργασία με διάφορες κοινότητες και ομάδες κοινού (Coxall, 2006).

Επιπλέον, τα αποτελέσματα της Μελέτης Αξιολόγησης Αναγκών αναδεικνύουν μια σημαντική πτυχή του έργου BaGMIVI η οποία υπογραμμίζει τη σημασία της συνεργασίας μεταξύ των τοπικών φορέων και των ατόμων με αναπηρία όρασης με στόχο τη βελτίωση της πρόσβασης σε πολιτιστικές δραστηριότητες εντός της τοπικής κοινότητας. Παρόλο που είναι διαρκής ο στόχος των μουσείων να προσφέρει προσβάσιμες υπηρεσίες για τα άτομα με αναπηρία όρασης, το κύριο ζήτημα είναι ότι στη μεγάλη πλειοψηφία τους, οι επισκέψεις στο μουσείο πραγματοποιούνται κυρίως όταν αυτές διοργανώνονται από συλλόγους ή εκπαιδευτικούς των σχολείων, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ότι τα άτομα με αναπηρία όρασης θα έπρεπε και χρειάζεται να έχουν τη δυνατότητα του αυτο-προσδιορισμού και την ευκαιρία να έχουν τη δυνατότητα της επιλογής για τέτοιου είδους δραστηριότητες και επισκέψεις. Όλοι οι εταίροι του παρόντος έργου πιστεύουμε ακράδαντα και υποστηρίζουμε το κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας και έννοιες όπως η ποιότητα ζωής, ο αυτο-προσδιορισμός, η ενδυνάμωση, η ενεργός συμμετοχή, η ανεξαρτησία.

Κάθε συμμετέχουσα χώρα προσκόμισε στοιχεία για σημαντικά βήματα που έχουν γίνει ως τώρα όσον αφορά την προσβασιμότητα με αναφορές στη νομοθεσία και στην επικύρωση της Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που τέθηκε σε λειτουργία και είναι εμφανής σε όλες

τις Εθνικές Πολιτικές και τα Σχέδια Δράσης. Υπάρχουν παραδείγματα από νομικές ρυθμίσεις, projects που αναπτύχθηκαν από δημόσιους φορείς και ΜΚΟ, οργανωμένες δραστηριότητες στο πλαίσιο των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και ενώσεων, εκστρατείες για την προσβασιμότητα, αλλά και δημοσιεύσεις και μελέτες που έχουν διεξαχθεί από ερευνητές. Όλα τα προαναφερθέντα αποδεικνύουν το ενδιαφέρον σε αυτό το θέμα. Ωστόσο, σημαντικά ζητήματα παραμένουν ακάλυπτα και δεν έχουν προσεγγιστεί, όπως η βιωσιμότητα, η εξειδίκευση σε αυτό τον τομέα, η επαγγελματική κατάρτιση και ο αυτο-προσδιορισμός. Παρά τις αξιόλογες πρωτοβουλίες εξακολουθούν να υπάρχουν πολλά εμπόδια για τα άτομα με αναπηρία και ιδιαίτερα για τα άτομα με αναπηρία όρασης.

Ακόμη και αν δεν μπορούμε να γενικεύσουμε, φαίνεται ότι σε πολλές περιπτώσεις τα μουσεία προσφέρουν με περιορισμένο τρόπο πρόσβαση στο κοινό με δράσεις που διαρκούν για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα και εάν η έκθεση είναι μόνιμη, η πρόσβαση στα εκθέματα είναι μόνο για ένα ορισμένο τμήμα. Επίσης, γίνεται αρκετή συζήτηση για την κατάρτιση και τα προσόντα του προσωπικού των μουσείων σχετικά με την προσβασιμότητα, αλλά και τις επιπτώσεις των προβλημάτων όρασης σε σχέση με τη μάθηση, την επικοινωνία και την πρόσβαση στο περιβάλλον. Το υπό συζήτηση θέμα σχετίζεται με την αρχική κατάρτιση του προσωπικού του μουσείου, καθώς δεν υπάρχει σχετικό αντικείμενο στα προγράμματα σπουδών, όπως αναφέρεται από επαγγελματίες μουσείων για την αναπηρία ή την προσβασιμότητα. Λαμβάνοντας αυτό υπόψη, η εκπαίδευση σχετικά με το θέμα αυτό έχει μεγάλη σημασία και πρέπει να εφαρμοστεί σε κάθε μουσείο. Όσον αφορά την κατάρτιση και την επαγγελματική ανάπτυξη, τα πανεπιστήμια πρέπει να αναπτύξουν μαθήματα μέσω των ειδικών στον τομέα αυτό, αλλά και να διεξαγάγουν μελέτες, να δημοσιεύσουν και να διαδώσουν τα αποτελέσματα, όχι μόνο για την ευαισθητοποίηση σχετικά με αυτά τα θέματα, αλλά και για να προσφέρουν ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία σχετικά με τις επιπτώσεις και τις εφαρμογές στην ανάπτυξη και στις προσωπικές ικανότητες των ατόμων με αναπηρία όρασης.

Από την άποψη του αυτο-προσδιορισμού τα άτομα με αναπηρία όρασης πρέπει να αναλάβουν ενεργό ρόλο συμμετέχοντας σε όλους τους τύπους των δραστηριοτήτων, πολιτιστικές και αθλητικές με τρόπο που να τους επιτρέπει να λαμβάνουν μόνοι τους πρωτοβουλίες και να έχουν ευκαιρίες για να περάσουν τον ελεύθερο χρόνο τους, σύμφωνα με τις επιθυμίες και τα ενδιαφέροντά τους, να μάθουν για τις διάφορες πτυχές της ζωής και γενικότερα να έχουν πρόσβαση στον πολιτισμό.

5. Περιορισμοί

Πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η έρευνα που παρουσιάστηκε παραπάνω, είχε περιγραφικό χαρακτήρα και απώτερος σκοπός της ήταν να διερευνήσει τις εμπειρίες και τις αντιλήψεις: α. ατόμων με αναπηρία όρασης, β. των εκπαιδευτικών των μαθητών με αναπηρία όρασης και γ. των μελών του προσωπικού μουσείων σχετικά με το επίπεδο προσβασιμότητας και την ένταξη των μαθητών με αναπηρία όρασης στα μουσεία. Η δεύτερη φάση λειτούργησε ως μια επιπλέον δεξαμενή δεδομένων που συμβάλλει σε μια πιο ολοκληρωμένη σύνθεση του πνευματικού παραδοτέου 1 (Μελέτη Αξιολόγησης Αναγκών, ΠΠ1). Δεν πραγματοποιήθηκε ενδελεχής εξέταση σχετικά με τον ακριβή ρόλο και τα καθήκοντα των εκπαιδευτικών των παιδιών με αναπηρία όρασης που συμμετείχαν σε αυτό το έργο και επίσης δεν εξετάστηκαν ζητήματα αξιοπιστίας μεταξύ των αξιολογητών (inter-rater reliability) για την ανάλυση σε κατηγορίες. Παρόλα αυτά, οι ανατροφοδοτήσεις των συμμετεχόντων επιβεβαίωσαν την επισκόπηση της βιβλιογραφίας (τριγωνοποίηση) και μπορεί να υποστηριχθεί ότι η Μελέτη Αξιολόγησης Αναγκών (ΠΠ1) περιγράφει με ακρίβεια σύγχρονα θέματα σχετικά με τα μουσεία και τα άτομα με αναπηρία όρασης.

6. Βιβλιογραφία Ξένη Βιβλιογραφία

- Argyropoulos, V., & Kanari, C. (2015). Re-imagining the museums through "touch": Reflections of individuals with visual disability on their experience of museum-visiting in Greece. *ALTER,, European Journal of Disability Research*, 9, 130-143.
- Arpassy, M., Gyorgy, E., Kormanyos, A., Pandula, A., & Pronay, B. (2008). *Museums for All? Guidelines and Practice for Accessible Exhibition Design*. FSZK, Budapest. ISSN 17897033, ISBN 978-963-06-4594-2. Ανάκτηση στις 31 Μαρτίου 2015 από <http://fszk.hu/wp-content/uploads/Muzeumok- Mindenkinék.pdf>.
- Axel, S. E., & Levent, S.N. (Eds) (2003). *Art Beyond Sight. A Resource Guide to Art. Creativity and Visual Impairment*. New York: AFB Press.
- Barnes, C., Mercer, G., & Shakespeare, T. (1999). *Exploring Disability. A Sociological Introduction*. Cambridge: Policy Press.
- Benaki, I. (1991). The Tactile Museum at the Lighthouse for the Blind in Athens, Greece. In *Museums without Barriers: A New Deal for Disabled People* (pp. 143-146). Fondation de France/ICOM. London: Routledge.
- Black, G. (2005). *The Engaging Museum. Developing Museums for Visitor Involvement*. London - N.Y.: Routledge.

- Candlin, F. (2003). Blindness, art and exclusion in museums and galleries. *Journal of Art and Design Education*, 22 (1), 100-110.
- Coxall, H. (2006). Open minds: Inclusive practices. In H. H. Genoways (Ed.) *Museum Philosophy for the Twenty-First Century* (pp. 139-149). United States: Altamira Press.
- De Coster, K., & Loots, G. (2004). Somewhere in between touch and vision: In search of a meaningful art education for blind individuals. *Journal of Art and Design Education*, 23 (3), 326-334.
- Dey, I. (1993). *Qualitative Data Analysis. A User-friendly Guide for Social Scientists*. London: Routledge.
- Dodd, J., & Sandell, R. (1998). *Building Bridges. Guidance on Developing Audiences*. London: Museums and Galleries Commission.
- EBU (2012). *EBU Access to Culture Survey 2012. Mapping Current Levels of Accessibility to Cultural Venues and Activities in Europe*. Ανάκτηση στις 14 Φεβρουαρίου 2015 από <http://www.euroblind.org/working-areas/access-to-culture/nr/1315>.
- Ginley, B. (2013) Museums: A whole new world for visually impaired people. *Disability Studies Quarterly*, 33 (3). Ανάκτηση στις 15 Φεβρουαρίου 2015 από <http://dsq-sds.org/article/view/3761/3276>
- Hayhoe, S. (2013). A practice report of students from a school for the blind leading groups of younger mainstream students in visiting a museum and making multi-modal artworks. *Journal of Blindness Innovation and Research*, 3(2), 1-11.
- Hayhoe, S. (2013a). The philosophical, political and religious roots of touch exhibitions in 20th century British museums. *Disability Studies Quarterly* 33 (3). Ανάκτηση στις 15 Ιανουαρίου 2015 από <http://dsq-sds.org/article/view/3760/3273>.
- Hetherington, K. (2000). Museums and the visually impaired: The spatial politics of access. *The Sociological Review*, 48 (3), 444-463.
- Hetherington, K. (2003). Accountability and disposal: Visual impairment and museum. *Museum and Society*, 1 (2), 104-115.
- Hooper-Greenhill, Ei. (Ed.) (1999). *The Educational Role of the Museum*. London: Routledge.
- Hooper-Greenhill, Ei. (1999a). Education, communication and interpretation: Towards a critical pedagogy in museums. In E. Hooper-Greenhill (Ed.) *The Educational Role of the Museum* (pp. 3-27). London: Routledge.
- Hooper-Greenhill, Ei. (2007). *Museum and Education. Purpose, Pedagogy, Performance*. London - N.Y.: Routledge.
- Kalou, A. (2012). Myrtis. Facing the past, experiencing the present. *Journal for Accessible Environments, Access by Design*, 130, 14-18.

- Kanari, H., & Vemi, V. (2012). Museum educational Programmes for children with disabilities. Current practices in Greece. In Prachalias, Chr. (Ed.), *Proceedings of the 8th International Conference of Education, 5-7 July, 2012, Samos Island, Greece* (pp. 984989). Research of Training Institute of the East Aegean (INEAG), Greece.
- Kanari, H., & Argyropoulos, V. (2014). Museum educational programmes for children with visual disabilities. *The International Journal of the Inclusive Museum*, 6 (3), 13 - 26.
- Landau, S. (2010) *Tactile Mapping for Cultural and Entertainment Venues*. White Paper developed for Exhibit Design Relating to Low Vision and Blindness: Indiana. University, IN: Bloomington, 1-13. Ανάκτηση στις 3 Μαρτίου 2015 από http://www.touchgraphics.com/publications/Tactilemapping-Landau.pdf?id=djngnsb_827cmfkq3kd
- Levent, N., Kleege, G., & Muyskens Pursley, J. (2013). Guest editors' introduction: Museum experience and blindness. *Disability Studies Quarterly* 33, (3). Ανάκτηση στις 4 Ιανουαρίου 2015 από <http://dsq-sds.org/article/view/3751>
- Levi, S., A., (2005). Beyond vision: Integrating touch into museums. The Tactile Museum of the Lighthouse for the Blind in Athens, Greece. *The Braille Monitor*, 48 (6). Ανάκτηση στις 26 Ιανουαρίου 2015 από <http://www.nfb.org/images/nfb/Publications/bm/bm05/bm0506/bm0506tc.htm>
- McGinnis, R. (1999). The disabling society. In Ei. Hooper-Greenhill (Ed.), *The Educational Role of the Museum* (pp. 278-287). London: Routledge.
- Moussouri, T. (2007). Implications of the social model of disability for visitor research. *Visitors Studies*, 10 (1), 90-106.
- Oliver, M. (1990). *The Politics of Disablement*. London: Macmillan.
- Pearson, A. (1991). Touch exhibitions in the United Kingdom. In *Museums without Barriers. A New Deal for Disabled People* (pp. 122-126). Fondation de France/ICOM. London: Routledge.
- Pearson, A., & Aloysious, C. (1994). *The Big Foot. Museums and Children with Learning Difficulties*. London: Trustees of the British Museum. British Museum Press.
- Reich, C., Lindgren-Streicher, A., Beyer, M., Levent, N., Pursley, J. & Mesiti, L A. (2011). *Speaking out on Art and Museums: A Study on the Needs and Preferences of Adults who are Blind or have Low Vision*. Report. Museum of Science, Boston & Art Beyond Sight. Ανάκτηση στις 15 Ιανουαρίου 2015 από https://www.imamuseum.org/sites/default/files/attachments/IMA_ABS_Speaking_Out_on_Art_and_Museums_Report_1.pdf.

- Rosenberg, F., Schroder, L., & Wheelock, F. P. (2003). Museum and school collaborations. In E. S. Axel & N. S. Levent (Eds.) *Art Beyond Sight. A Resource Guide to Art. Creativity and Visual Impairment* (pp. 364-373). New York: AFB Press.
- Sandell, R. (2002) (Ed.). *Museums, Society, Inequality*. London: Routledge.
- Sandell, R., & Dodd, J. (2010). Activist practice. In R. Sandell, J. Dodd & R. Garland- Thomson (Eds.), *Re-presenting Disability. Activism and Agency in the Museum* (pp. 3-22). London: Routledge.
- Shepherd, H. (2009). Inclusion and museums: Developing inclusive practice. *British Journal of Special Education*, 36 (3), 140-145.
- Snyder, J. (2003). Verbal description: The visual made verbal. In E. S. Axel & N. S. Levent (Eds.), *Art Beyond Sight. A Resource Guide to Art. Creativity and Visual Impairment* (pp. 224-228). New York: AFB Press.
- United Nations (1948). *Universal Declaration of Human Rights*. Ανάκτηση στις 25 Νοεμβρίου 2014 από <http://www.un.org/en/documents/udhr/>
- United Nations (2006). *United Nations Conventions on the Rights of Persons with Disabilities*. Ανάκτηση στις 25 Νοεμβρίου 2014 από <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/convtexte.htm#convtext>
- Vemi, V., & Kanari, H. (2008). School teachers and museum education: A key factor in expanding the inclusive character of museums. *The International Journal of the Inclusive Museum*, 1, 1-8.
- Vergo, P. (1989) (Ed.). *New museology*. London: Reaktion Books.
- Weisen, M. (2008). How accessible are museums today? In H. J. Chatterjee (Ed.) *Touch in museums. Policy and practice in object handling* (pp. 243-252). Oxford-New York: BERG.
- Ziebarth, B. (2010) What Visitors with Vision Loss Want Museums and Parks to Know about Effective Communication (White paper). Indiana University, IN: Bloomington, 1-14. Ανάκτηση στις 3 Μαρτίου 2015 από http://www.ncaonline.org/docs/effective_communication-ziebarth.pdf.

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Ασιδέρη, Δ. (2004). Μουσείο Αφής. Στο Α. Τσιτούρη (Επιμ.), *Πρόσβαση Ατόμων με Αναπηρία σε Χώρους Πολιτισμού και Αθλητισμού*, Πρακτικά Συνεδρίου (σσ.136-138). Θεσσαλονίκη, 30 Οκτωβρίου–1 Νοεμβρίου 2003. Αθήνα: ΥΠΠΟ.
- Βελιώτη-Γεωργοπούλου, Μ., & Τουνταςάκη, Ει. (1997). Η οργάνωση και η θεματολογία της ημερίδας. Στο Μ. Βελιώτη-Γεωργοπούλου & Ει. Τουνταςάκη (Επιμ.), *Μουσεία και άτομα με*

- ειδικές ανάγκες. *Εμπειρίες και προοπτικές. Πρακτικά Ημερίδας* (σσ. 11-17). Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα 27 Μαΐου 1993. Αθήνα: Gutenberg.
- Boussaid, M. (2004). Πρόσβαση τυφλών και ατόμων με προβλήματα όρασης στα μουσεία: Προοπτικές. Στο Α. Τσιτούρη (Επιμ.), *Πρόσβαση Ατόμων με Αναπηρία σε Χώρους Πολιτισμού και Αθλητισμού. Πρακτικά Συνεδρίου* (σσ. 55–59). Θεσσαλονίκη 30 Οκτωβρίου–1 Νοεμβρίου 2003 Αθήνα: ΥΠΠΟ.
- Cohen, L., & Manion, L. (1994). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας* (μτφ. Χρ. Μητσοπούλου & Μ. Φιλοπούλου). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Εμμανουήλ, Μ., & Αυγουλάς, Β. (2011). Η ανταπόκριση του ειδικού κοινού στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα για άτομα με προβλήματα όρασης της έκθεσης «Η προκολομβιανή τέχνη στο Μουσείο Μπενάκη». Μια αξιολόγηση της ζήτησης και της προσφοράς στα πολιτισμικά αγαθά. Στο Α. Μουταβελής (Επιμ.), *Η Ειδική Αγωγή Αφεταιρία Εξελίξεων στην Επιστήμη και στην Πράξη. 2ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ειδικής Αγωγής* (Τόμ. Β΄) (σσ. 397-406). Αθήνα 15-18 Απριλίου 2010. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Κανάρη, Χ. (2014). Η εκπαιδευτική αξιοποίηση του μουσείου με μαθητές με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. *Τα Εκπαιδευτικά 109-110*, 61-73.
- Κωνσταντίνος, Ν. (2008). Μουσείο για όλους; Το ευρωπαϊκό πρόγραμμα ACCU. *ILISSIA*, 2, 30-35.
- Merriman, N. (1999). Ανοίγοντας τα μουσεία στο κοινό. *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 43-46.
- Νάκου, Ει. (2010). Το μουσείο ως χώρος συνάντησης ποικίλων εκπαιδευτικών αντιλήψεων και πρακτικών: Γενικές παρατηρήσεις με βάση έρευνα σε πανεπιστήμια και μουσεία της χώρας μας. Στο Μπ. Βέμη & Ει. Νάκου (Επιμ.), *Μουσεία και Εκπαίδευση* (σσ. 319-333). Αθήνα: Νήσος.
- Νόμος 4074/2012 (ΦΕΚ 88/Α/11.04.2012). «Κύρωση της σύμβασης για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες και του προαιρετικού πρωτοκόλλου στη σύμβαση για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες».
- Τσιτούρη, Α. (Επιμ.) (2004). *Πρόσβαση ατόμων με αναπηρία σε χώρους πολιτισμού και αθλητισμού. Πρακτικά Συνεδρίου*. Θεσσαλονίκη 30 Οκτωβρίου–1 Νοεμβρίου 2003. Αθήνα: ΥΠΠΟ.
- Τσιτούρη, Α. (2005). Καθολική πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία σε χώρους πολιτισμού: Πραγματικότητα ή ουτοπία; *Τετράδια Μουσειολογίας*, 2, 37-42.
- Χάιτας, Χ., & Τράντα, Α. (2010). Όταν τα αντικείμενα αγγίζονται...Το παράδειγμα της έκθεσης «Πρόσωπα και Πράγματα». *Το Μουσείο*, 7. Κέντρο Μουσειακών Ερευνών Πανεπιστημίου Αθηνών, 4–13. Ανάκτηση στις 19 Φεβρουαρίου 2015 από <http://www.museum-studies.uoa.gr/teyxos7.pdf>
- Χρυσουλάκη, Σ. (Επιμ.) (2004). Εθνικό σχέδιο δράσης του ΥΠΠΟ για το ευρωπαϊκό έτος ΑμεΑ 2003. Εκπαιδευτικές δράσεις. Αθήνα: ΥΠΠΟ.

Διαδικτυακές Πηγές

- Act XCII and Optional Protocol (Ratification of the „Convention on the Rights of Persons with Disabilities, UN 2006, by the Hungarian Parliament) (2007). Ανάκτηση στις 31 Μαρτίου 2015 από http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0700092.TV#bj5param.
- Art Beyond Sight Organisation. Ανάκτηση στις 26 Μαρτίου 2015 από <http://www.artbeyondsight.org/index.php>.
- Castellano, C., Museum-School Partnerships. Ανάκτηση στις 25 Μαρτίου 2015 από <http://www.artbeyondsight.org/handbook/az-museum-school.shtml>. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Ανάκτηση στις 8 Δεκεμβρίου 2014 από <http://www.namuseum.gr/museum/pressreleases/2009/pr05-2009/pressrelease05-gr.html>
- "Erteed?! - Ertem!?" - Hogyan fogadjuk fogyatekos embertarsainkat múzeumainkban?", Ανάκτηση στις 26 Μαρτίου 2015 από <http://mokk.skanzen.hu/erted-ertem-hogyan-fogadjuk-fogyatekos-embertarsainkat-muzeumainkban.html>
- "Feel Art in 6 museums", Ανάκτηση στις 20 Φεβρουαρίου 2015 από <https://simtearta.wordpress.com/>
- International Council of Museums (ICOM), Ανάκτηση στις 16 Οκτωβρίου 2015 από <http://icom.museum/the-vision/museum-definition/>.
- InclusivART", Art Collection Museum, Ανάκτηση στις 10 Μαρτίου 2015 από <http://www.mnar.arts.ro/inclusivart/galerie-tactila>
- Kezzelfogható Alapítvány (Tangible Foundation), Ανάκτηση στις 14 Μαρτίου 2015 από <http://kezzelfogható.hu/english/english.php>
- Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Ανάκτηση στις 15 Δεκεμβρίου 2014 από <http://greekstatemuseum.com/kmst/education/accessibility.html>
- MOK (Museum Education Centre), Ανάκτηση στις 16 Μαρτίου 2015 από http://mokk.skanzen.hu/home_en.html, <http://mokk.skanzen.hu/courses.html>
- Μουσείο Αφής, Ανάκτηση στις 15 Δεκεμβρίου 2014 από <http://www.tactualmuseum.gr/indexe.htm>.
- National Disability Program (2005-2013, 2015-2020), Ανάκτηση στις 31 Μαρτίου 2015 από <http://www.kormany.hu/download/b/b5/20000/Fogyat%C3%A9koss%C3%A1g%C3%B3gyi%20Program.pdf>
- 90 decibel Project, Ανάκτηση στις 29 Μαρτίου 2015 από <http://90decibel.org/hu>.

